

Televisio- ja radiotoiminnasta annetun lain
lastensuojelunormiston toteutumista koskeva selvitys

Viestintäviraston julkaisu 3/2004

**Televisio- ja radiotoiminnasta annetun lain
lastensuojelunormiston toteutumista koskeva selvitys**

Viestintävirasto
Kommunikationsverket
Finnish Communications
Regulatory Authority

SISÄLTÖ

ESIPUHE	4
1 JOHDANTO	5
2 LAIT JA SOPIMUKSET	6
2.1 Voimassa oleva lainsäädäntö	6
2.1.1 Televisio-ohjelmat	6
2.1.2 Kuvaohjelmat	7
2.2 Sopimukset	7
3 LAPSET JA TELEVISIO AIEMPIEN TUTKIMUSTEN VALOSSA	8
3.1 Televisio lapsiperheiden arjessa	8
3.2 Television merkitys lapsille ja nuorille	8
3.3 Lapset television katsojina	9
3.4 Vanhempien rooli lasten televisionkatselussa	10
3.5 Lasten televisionkatselun rajoittaminen perheissä	11
3.6 Valvontaviranomaisten teettämiä tutkimuksia Euroopassa	12
3.6.1 Iso-Britannia	12
3.6.1.1 Lasten televisionkatselun valvonta	13
3.6.1.2 Vanhempien huolenaiheet	13
3.6.1.3 Vanhempien mielipiteet klo 21.00:n vedenjakajasta	14
3.6.1.4 Elokuvat televisiossa	14
3.6.2 Saksa	15
4 TELEVISIOREGULAATIO EUROOPASSA	16
4.1 EU:n toimenpiteitä lapsille haitallisten sisältöjen torjunnassa	16
4.1.1 Komission teettämä tutkimus lasten televisionkatselun valvonnasta	18
4.1.2 Vanhempien toteuttama valvonta uudessa mediaympäristössä	18
4.2 Ohjelmien luokittelujärjestelmiä Euroopassa	19
4.2.1 Lapsille haitallisten ohjelmien sijoittelu ja niistä varoittaminen EU-maissa	20
4.2.2 Alankomaiden Kijkwijzer-järjestelmä	22
5 TUTKIMUS LASTEN TELEVISIONKATSELUN RAJOITTAMISESTA PERHEISSÄ	23
5.1 Lasten televisionkatselun rajoittaminen perheissä	23
5.2 Televisioyhtiöiden sopimien itsesääntelykeinojen tunnettuus, käyttäminen ja riittävyys	24
5.3 Televisio-ohjelmien haitallisuuden kokeminen	26
6 ASiantuntijoiden kuuleminen	27
7 LOPUKSI	29
LÄHDELUETTELO	30

ESIPUHE

Viestintävirasto valvoo televisio- ja radiotoiminnasta annetun lain nojalla lapsille soveltumattomien ohjelmien sijoittelua televisio-ohjelmistoihin sekä tällaisista ohjelmista varoittamista. Valtakunnallisten televisioyhtiöiden tekemän sopimuksen mukaan ohjelmien sijoittelusta ja niistä varoittamisesta huolehditaan ns. itsesääntelykeinojen avulla. Näitä keinoja ovat klo 21.00 vedenjakaja (haitallisten ohjelmien sijoittaminen kyseisen kellonajan jälkeen), K-merkinnät mm. lehtien ohjelmätiedoissa ja ohjelmien haitallisuudesta kertovat ennakkokuulutukset. Itsesääntelykeinojen tarkoituksena on helpottaa vanhempien mahdollisuuksia huolehtia lasten televisionkatselun kontrolloinnista.

Keskustelu lapsille haitallisista mediasisällöistä on lisääntynyt voimakkaasti aivan viime vuosina. Yhdeksi tärkeäksi tavoitteeksi haitallisten sisältöjen torjumisessa on asetettu lasten opastaminen kriittiseen medialukutaitoon, johon pyritään mm. kouluissa toteutettavan mediakasvatuksen avulla. Mediakasvatus onkin sisällytetty koulujen uusiin opetussuunnitelmiin yhtenä aihekokonaisuutena. Lasten ensisijaisia mediakasvattajia ovat kuitenkin heidän omat vanhempansa, joiden antama mediakasvatus rakentuu perheen muun kasvatustyön arkikäytännöissä usein ilman, että vanhemmat itse tiedostavat olevansa tekemässä juuri mediakasvatustyötä. Vanhempien toteuttama mediakasvatus haitallisten televisio-ohjelmien osalta ilmenee käytännössä katselun rajoittamisena, jonka perusteena toimii useimmiten ohjelman sisältö, mutta myös television katseluajat.

Tässä raportissa kuvatus selvitystyön osana tehty haastattelututkimus kohdistui vanhempien itse käyttämiin rajoituskeinoihin lasten televisionkatselun suhteen sekä edellä mainittujen itsesääntelykeinojen tunnettuuteen ja hyödyntämiseen perheissä. Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että vanhemmat haluaisivat televisioyhtiöiltä enemmän tietoa ohjelmien sisällöistä sekä itsesääntelykeinojen nykyistä selkeämpää ja tarkempaa käyttöä.

Selvitystyön toteuttamisesta on Viestintävirastossa vastannut VTM, media-asiantuntija Tiina Vainikainen. Aihetta koskevan aiemman tutkimuksen ja eurooppalaisten käytäntöjen kartoittamiseen on osallistunut kauppat.yo, fil.yo Laura Maanavilja. Raportin ovat lukeneet ja erityisesti sen lainsäädäntöä koskevan osuuden oikeellisuuden tarkistaneet viestintäpalvelujen valvonta -yksikön päällikkö Merja Saari ja mediavalvonnan lakiasioista vastaava ylitarkastaja Ilona Kurki-Suonio.

Tämän selvityksen pohjalta Viestintävirasto on käynnistänyt keskustelut valtakunnallisten televisiotoiminnan harjoittajien (Yleisradio, MTV3 ja Nelonen) kanssa nykyisten itsesääntelykeinojen terävöittämiseksi.

Helsingissä, 16.2.2004

Viestintävirasto
Viestintäpalvelujen valvonta

Tiina Vainikainen

1 JOHDANTO

Televisio- ja radiotoimintaa koskeva laki lastensuojelupykäliseen on ollut voimassa viisi vuotta. Lain noudattamista valvoo Viestintävirasto (31.8.2001 asti Telehallintokeskus) lain 35 § nojalla. Ohjelmistovalvonta tapahtuu jälkikäteen, pääasiassa katsojilta tulleiden yhteydenottojen perusteella. Yhteydenottojen johdosta virasto on tehnyt selvityksen kulloistakin tapausta koskien. Useimmiten selvitys on johtanut televisiotoiminnan harjoittajalle annettavaan huomautukseen. Lisäksi virasto on pyytänyt vuosittain televisiotoiminnan harjoittajilta kirjalliset selvitykset lain noudattamisesta, jolloin myös tässä käsiteltävä lastensuojelunormisto on ollut tarkastelun kohteena. Selvitysten perusteella televisioyhtiöitä on tarvittaessa ohjeistettu säännösten noudattamisessa.

Keskeisenä tavoitteena lastensuojelunormiston toteutumisessa on ollut televisiotoiminnan harjoittajien itsesääntely, jonka toteutumista Viestintävirasto pyrkii valvontatyössään tukemaan. Itsesääntelyn perustana on toiminut valtakunnallisten televisioyhtiöiden 4.11.1998 allekirjoittama sopimus niistä keinoista, joilla huolehditaan lapsille haitallisten televisio-ohjelmien sijoittelusta ohjelmistoon (ks. luku 2.2).

Vuonna 2002 Viestintävirasto käynnisti laajan selvitystyön, jonka tarkoituksena on ollut tutkia lastensuojelunormiston perusteella laadittujen itsesääntelykeinojen toimivuutta televisiotoiminnassa. Selvitystyön ensimmäinen vaihe koostui kartoituksesta, jossa vertailtiin muissa EU:n jäsenvaltioissa käytössä olevia itsesääntelykeinoja ja kartoitettiin aihetta koskevaa sekä kotimaista että kansainvälistä tutkimusta (luvut 3 ja 4). Toisessa vaiheessa virasto teetti haastattelututkimuksen lasten vanhempien keskuudessa ja kolmannessa vaiheessa kuultiin lastensuojelujärjestöjen ja mediakasvatuksen kanssa tekemisissä olevien tahojen edustajia (luvut 5 ja 6).

Tässä raportissa esitellään keskeiset tulokset jokaisesta edellä mainitusta selvitystyön vaiheesta. Tulosten pohjalta on käynnistetty Viestintäviraston ja alan toimijoiden yhteistyönä nykyisiä itsesääntelykeinoja koskeva uudistustyö.

2 LAIT JA SOPIMUKSET

Viimeaikaisena suuntauksena eurooppalaisessa mediaregulaatiossa on ollut lainsäädännön kehittämisen ohella alan toimijoiden itsesääntelyn tukeminen. Digitalisoitumisen ja uusien medioiden muuttaessa nykyistä mediakenttää tämä tavoite on entistä ajankohtaisempi.

Euroopan komissio toteutti vuonna 2003 televisiotoimintaa koskevan lainsäädännön uudistamistarpeita kartoittavan laajan kuulemismenettelyn, johon liittyen se järjesti julkisia kuulemistilaisuuksia ja pyysi eri tahoilta kirjallisia lausuntoja nykyisen lainsäädännön käyttökelpoisuudesta lisääntyvän globalisaation ja mediakonvergenssin tilanteessa. Komissio antoi selvitystyötä koskevan raportin vuoden 2003 lopussa (luku 4.1).

2.1 Voimassa oleva lainsäädäntö

2.1.1 Televisio-ohjelmat

Televisiotoimintaa säätelee Euroopassa televisio ilman rajoja -direktiivi (tv-direktiivi, 89/552/ETY muutettuna 97/36/EY), jonka artiklassa 22 säädetään alaikäisten suojelusta haitallisilta ja vahingollisilta ohjelmilta.

Artiklan 1. kohdassa todetaan:

Jäsenvaltioiden on toteutettava aiheelliset toimenpiteet sen varmistamiseksi, että niiden lainkäyttöaltaan kuuluvien televisiolähetystoiminnan harjoittajien lähetyksissä ei ole ohjelmia, jotka saattaisivat vahingoittaa (which might seriously impair) alaikäisten fyysistä, henkistä tai moraalista kehitystä, eikä varsinkaan pornografialta tai perusteetonta väkivaltaa sisältäviä ohjelmia.

Edellä mainitut ohjelmat on rikoslaisissa määritelty laittomiksi. Artiklan 2. ja 3. kohdissa puolestaan säädetään muista haitallisista ohjelmista näin:

Edellä 1. kohdassa tarkoitetut toimenpiteet koskevat myös muita ohjelmia, jotka voivat vahingoittaa (which are likely to impair) alaikäisten fyysistä, henkistä tai moraalista kehitystä, jollei lähetysajan valinnalla tai teknisin keinoin ole varmistettu, että lähetysalueella olevat alaikäiset eivät tavallisesti kuule tai näe kyseisiä lähetyksiä.

Jäsenvaltioiden on lisäksi varmistettava, että lähetettäessä tällaisia ohjelmia koodaamattomassa muodossa niitä edeltää äänimerkinä annettu varoitus tai ne voidaan tunnistaa näiden ohjelmien koko keston ajan näkyvästä tunnusmerkistä.

Televisio- ja radiotoiminnasta annetulla lailla (744/1998) on 1.1.1999 alkaen saatettu voimaan artiklan 22 kohdat 2 ja 3. Lain 19 §:ssä säädetään lasten kehitykselle haitallisista ohjelmista ja niiden lähettämishetkistä. Kyseisen pykälän mukaan *televisiotoiminnan harjoittajien on huolehdittava siitä, että seksuaalisen sisällönsä tai väkivaltaisuu- tensa vuoksi lasten kehitykselle haitalliset televisio-ohjelmat lähetetään sellaiseen aikaan, jolloin lapset eivät tavallisesti katso televisio-ohjelmia.* Samaisen pykälän mukaan *televisiotoiminnan harjoittajan on tällaisia ohjelmia lähettäessään huolehdittava siitä, että ohjelmien haitallisuudesta ilmoitetaan ennen ohjelman lähettämistä.*

Lakia on täydennetty 1.1.2001 voimaan tulleella muutoksella (778/2000), jolloin 19 §:n tekstiä yhdenmukaistettiin

kuvaohjelmien tarkastamisesta annetun lain (775/2000) sisällön kanssa. Tällöin haitalliset ohjelmasisällöt laajennettiin käsittämään seksuaalisen ja väkivaltaisen sisällön lisäksi kauhu tai muu näihin rinnastettava tapa.

Televisio- ja radiotoiminnasta annetun lain perusteluissa (HE 34/1998 vp) todetaan valtion elokuvatarkastamon tarkastamien ohjelmien lähettämisen osalta, että niiden sijoittelussa tulisi ottaa soveltuvin osin huomioon ne ikäraja-luokitukset, jotka elokuvia sekä video- ja muita kuvaohjelmia koskevissa laeissa on säädetty. Lisäksi todetaan, että televisiotoiminnan harjoittaja voisi halutessaan myös tarkastuttaa ennakolta lähetettäväksi aiotun ohjelman valtion elokuvatarkastamossa.

2.1.2 Kuvaohjelmat

Kuvaohjelmien tarkastamista koskeva laki on luonteeltaan lastensuojelulaki, jossa säädetään kuvaohjelmien ennakotarkastusjärjestelmästä. Järjestelmä koskee vain kuvaohjelman julkista esittämistä ja levittämistä 18 vuotta nuoremmille. Tarkastusviranomaisena toimivan Valtion elokuvatarkastamon tehtävänä on tarkastaa ja asettaa tällaiselle kuvaohjelmalle ikäraja, jonka perusteena on ohjelman mahdollinen haitallisuus tiettyä ikärajaa nuoremmille. Mikäli ohjelman ei arvioida olevan haitallinen lasten kehitykselle, kuvaohjelma on hyväksyttävä esitettäväksi ja levitettäväksi kaikenikäisille.

Jos kuvaohjelma on tarkoitus esittää ja levittää täysi-ikäisille, tulee valmistajan tai maahantuojan tehdä siitä ilmoitus tarkastusviranomaiselle. Myös jos kuvaohjelma on sisällön perusteella vapautettu tarkastuksesta (esim. koulutuksellinen tai sivistyksellinen tarkoitus) tai on kyse vuorovaikutteisesta kuvaohjelmasta (kuten tietokone- ja videopelit), on siitä tehtävä ilmoitus Valtion elokuvatarkastamolle. Laissa määritellyt kieltooperusteita ja ikärajoja sovelletaan kuvaohjelmiin jakelukanavasta riippumatta. Laki ei kuitenkaan koske televisiossa lähetettäviä eikä Internetistä imuroitavia kuvaohjelmia.

2.2 Sopimukset

Televisio- ja radiotoiminnasta annetun lain voimaantulon yhteydessä valtakunnallista televisiotoimintaa harjoittavat yhtiöt (MTV Oy, Oy Ruutunelonen Ab ja Yleisradio Oy) allekirjoittivat 4.11.1998 yhteisen sopimuksen, jossa sovittiin niistä itsesääntelykeinoista, joiden avulla tullaan huolehtimaan televisiotoimintaa koskevan lain 19 § toteutumisesta. Sopimuksessa yhtiöt sitoutuvat sijoittamaan lapsille sopimattomat televisio-ohjelmat ohjelmistossaan klo 21.00 jälkeiseen aikaan (ns. vedenjakaja) sekä ilmoittamaan tällaisista ohjelmista ennakkokuulutuksella ja merkitsemään ohjelmat lehdille toimitettaviin ohjelmatietoihin erityisellä tunnuksella (K). Lisäksi yhtiöt lupautuvat kiinnittämään huomiota ohjelmien uusintojen ja ennakkomainosten lähetyssajankohtaan sekä ennakkomainoksiin sisältyvän materiaalin soveltuvuuteen lapsille. Lapsille soveltumattomina ohjelmina yhtiöt pitävät ohjelmia, jotka eivät sovellu alle 16-vuotiaille. Tunnusten ja luokitusten käytössä luvataan noudattaa yhdenmukaista menettelyä.

Sopimusta on valtakunnallisten televisiotoiminnan harjoittajien ohella sovellettu koskemaan kaikkia muitakin kotimaisia televisiotoiminnan harjoittajia.

Yhtiöt ovat muuttaneet ohjelmien luokittelussa käytettävän ikärajan koskemaan alle 15-vuotiaille lähetettäviä ohjelmia kuvaohjelmista annetun lain voimaantulon jälkeen.

3 LAPSET JA TELEVISIO AIEMPIEN TUTKIMUSTEN VALOSSA

3.1 Televisio lapsiperheiden arjessa

Lähes kaikissa suomalaisissa kotitalouksissa on televisio. Finnpanelin TV-taloudet Suomessa -tutkimuksen mukaan vuonna 2002 joka toisella kotitaloudella oli yksi televisio, joka kolmannella kaksi televisiota ja joka kymmenennellä kolme tai useampia televisioita. Nimenomaan lapsiperheissä kodin viihde-elektroniikan, mukaan lukien television omistaminen on Tilastokeskuksen Kuluttajabarometrin mukaan yleistä (Tietoaika 4/2002).

Useat televisiovastaanottimet, joista osa sijaitsee lasten omissa huoneissa, ovat perheissä yleisiä. 8–10-vuotiaista lapsista noin 40 %:lla on televisio omassa huoneessa, pojista lähes puolella (Suoranta, Lehtimäki ja Hakulinen, 2001). 13–19-vuotiaiden nuorten keskuudessa televisio löytyy omasta huoneesta yli puolella, pojilla jälleen useammin kuin tytöillä, reilulla 60 %:lla (Modinos, 2001).

Vaikka lapset tänä päivänä kasvavat erilaisten medioiden ympäröiminä ja vaikka kaikki lapset eivät tutkimusten mukaan televisiota katsokaan, voidaan televisiota pitää lasten tietoyhteiskunnan perusmedianana (Suoranta ym., 2001). Televisio rytmittää selkeästi lapsiperheen elämää. Monissa perheissä lapset katsovat itseksensä televisiota alkuillan lastenohjelmien aikana vanhempien hääritessä kodinhoidon parissa. Televisio jää usein auki koko illaksi. Lasten nukkumaanmeno-aika on sidottu iltautuisiin, joita vanhemmat pitävät ohjelmiston vedenjakajana. (Suoninen, 1993.)

Televisiolla voidaan todeta olevan erilaisia käyttötarkoituksia perheen arjessa. Lull jakaa television sosiaaliset käyttötarkoitukset perheissä kahteen pääluokkaan: *rakenteellisella käytöllä* tarkoitetaan sitä, että televisio säännöllistää arjen rutiineja (televisio-ohjelmat muodostavat taustan arkiaskareille ja määrittävät esimerkiksi lasten nukkumaanmeno-aikaa); *vuorovaikutukselliset käyttötarkoitukset* puolestaan liittyvät viestinnän helpottamiseen (televisio keskustelujen kimmokkeena), kontaktin etsintään tai välttelyyn (televisionkatselu yksin tai yhdessä), sosiaaliseen oppimiseen (televisio välittää tietoja, taitoja ja asenteita) ja perheen sisäisten valtasuhteiden muodostamiseen (esim. katselun säännöstely). (Lull, 1990.)

3.2 Television merkitys lapsille ja nuorille

Myös lasten kannalta televisiolla on sosiaalisia käyttötarkoituksia. *Perheen sisällä* korostuu katselun ritualistisuus (ilta alkaa lastenohjelmilla ja jatkuu perhesarjojen kautta iltautuisiin) ja mahdollisuus kontakteihin muiden perheenjäsenten kanssa. Lasten televisionkatselussa on usein kyse siitä, että he hakeutuvat vanhempiensa tai sisarustensa seuraan. *Vertaisryhmistä puhuttaessa* puolestaan tarkoitetaan television asemaa lasten leikkiyhteisössä. Lapset juttelevat melko paljon televisio-ohjelmista ja käsittelevät niitä leikeissään. Etenkin vanhemmilla lapsilla television sosiaaliset käytöt painottuvat juuri ystävyys-suhteisiin. (Lull, 1990.)

Varhaisnuorten televisionkatseluun liittyy olennaisena osana kaveripiirin sosiaalinen vuorovaikutus. Siihen kuuluu esimerkiksi ohjelmien uudelleenkertominen kavereille, jotka eivät ole niitä nähneet. Keskustelu on usein kehuskela: kertoja osoittaa saaneensa katsoa jännittävän ohjelman. "Hirvitysten ja sensaatioiden" viehätys piilee osaltaan siinä, että katseluun liittyvien pelkojen hallinta on eräs varhaisnuoruudessa esille nouseva uusi haaste. Toisaalta kehuskelu on keino saavuttaa arvostusta ikätoverien keskuudessa. (Kytömäki, 2001.) Kytömäen tavoin Herkman on kiinnittänyt huomiota siihen, että kauhun ja väkivallan katselu toimii etenkin poikien keskuudessa myös arvonan-

non mittarina. On yleistä, että lapset haluavat katsoa itseään vanhemmille suunnattuja elokuvia ja tv-sarjoja, koska se on sosiaalisesti palkitsevaa. (Herkman, 2001.)

Kolmessa Euroopan maassa lasten mediakäyttöä selvittäneen tutkimuksen mukaan suomalaislapsilla on paljon vapauksia ja omaa aikaa, sillä koulupäivät ovat melko lyhyitä ja yleensä molemmat vanhemmat käyvät töissä. Ilta-päiviä kavereiden kanssa vietetään usein television, videoiden tai tietokonepelien parissa. Yleensä televisiota katsotaan kuitenkin kotona yksin tai perheenjäsenten kanssa, joten television sosiaaliset vertaisryhmäkäytöt liittyvät lähinnä katselun jälkeisiin tilanteisiin. Pienet lapset käyttävät mediavirikkeitä leikeissään ja isommat juttelevat ohjelmista jälkeenpäin. (Suess ym. 1998.)

Lasten televisionkatselulle onkin annettu useissa tutkimuksissa monifunktioisia merkityksiä, jotka viittaavat enemmän sosiaaliseen kuin yksin tapahtuvaan toimintaan. Katselu esimerkiksi kavereiden kanssa yhdistää, luo keskustelun asialistaa ja lomittuu luontevaksi osaksi muuta tekemistä. (Suoranta ym., 2001.)

Median käyttö liittyy olennaisesti lasten ja nuorten oman ja ryhmäidentiteetin muodostumiseen. Ryhmään kuuluminen on tärkeää nuoremmille, yksilöllisyyden tavoittelu vanhemmille teineille. Suomalaislapset rakentavat omaa identiteettiään ja mediasuhdettaan melko varhaisessa vaiheessa, sillä lapsia kohdellaan itsenäisinä ja heidän annetaan päättää itse vapaa-ajan puuhistaan. (Suess ym., 1998.)

3.3 Lapset television katsojina

Perheen vaikutus lapsen televisionkatseluun on merkittävä. Vanhemmat toimivat portinvartijoina lapsen ja television välissä. Pienillä lapsilla katselu kietoutuu tiiviisti perheen katselutottumuksiin, sillä he ovat paljon kotona ja katsovat usein muiden perheenjäsenten valitsemissa ohjelmissa enemmän tai vähemmän keskittyneesti. (Suoninen, 1993.)

Tampereen yliopistossa Lapset ja tietoyhteiskunta -hankkeen osana tehdyn tutkimuksen mukaan 8–10-vuotiaista lapsista kolme neljästä katsoo säännöllisesti televisiota. Puolet lapsista katsoo televisiota mieluiten yksin tai kavereidensa kanssa ja vain joka viides äidin tai isän kanssa. (Suoranta ym., 2001.) Myös Jyväskylän yliopistossa tehdyn lasten ja nuorten television katselua selvittävän tutkimuksen mukaan 13–19-vuotiaiden arjessa televisiolla on tärkeä rooli. Arkisin television katseluun käytetään aikaa 2–3 tuntia ja viikonloppuisin 3–4 tuntia. (Modinos, 2001.)

Lasten televisionkatselun määrän on osoitettu riippuvan vanhempien katselutottumuksista. Ensinnäkin pienet lapset ovat paljon kotona ja katsovat televisiota usein yhdessä vanhempiensa kanssa; murrosiässä taas ollaan mieluummin ulkona ystävien kanssa, jolloin televisionkatselu vähenee. Toisaalta iästä riippumatta lapsista, joiden vanhemmat katsovat paljon televisiota, tulee useammin television suurkuluttajia kuin muista. Perheen sosiaalinen tausta selittää usein lasten televisionkatselun määrää ja ohjelmamieltymyksiä. Korkeammin koulutetut vanhemmat katsovat vähemmän televisiota ja ovat kiinnostuneempia asiaohjelmista kuin vähemmän koulutetut. Erot heijastuvat lasten katselutottumuksiin. (Werner, 1996.)

Nuorten keskuudessa suosituimpia televisio-ohjelmia ovat ulkomaiset sarjat ja pitkät elokuvat. Usein katsottuja ovat myös kotimaiset sarjat, musiikkivideot ja urheiluohjelmat. (Modinos, 2001.) 8–10-vuotiaat lapset puolestaan ilmoittavat mielihajelmikseen lastenohjelmat, mutta kakkoseksi lasten suosikkilistalla nousee Salatut elämät -sarja (Suoranta ym., 2001.)

Kun Juha Kytömäen 1980-luvun lopulla tekemissä 10–14-vuotiaiden haastatteluissa nousivat suosikkiohjelmiksi erilaiset seikkailukertomukset, on tilanne tänä päivänä aivan toinen. Samanlaisia yhdestä sankarista tai sankariparista kertovia ohjelmia on nykyisin huomattavasti vähemmän tarjolla suomalaisessa televisiossa. Niiden tilalle ovat tulleet ns. yhteisösarjat, kuten Ally McBeal ja Salatut elämät. Myös sarjojen sisältö on muuttunut enemmän ihmissuhteita käsitteleväksi. (Herkman, 2001.) Muuttunut ohjelmatarjonta ei tietenkään voi olla vaikuttamatta myös lasten suosikkiohjelmiin. Vaikka lastenohjelmat ovat vieläkin ala-asteikäisten suosikkilistan kärjessä, televisiosta lähete-tään perheiden parhaaseen katselu-aikaan myös sellaisia ohjelmia, joissa lapset eivät varsinaisesti ole kohderyhmä-nä, kuten juuri Salatut elämät. (Suoranta ym., 2001.)

Nykytelevision tarjonnasta Herkman mainitsee myös lisääntyneen faktan ja fiktion rajojen hämärtämisen. Faktaoh-jelmat ovat viihteellistyneet ja fiktio puolestaan lainaa aiempaa enemmän faktasta. Tuloksena on ohjelmaa, joka voi olla lapsen ymmärrykselle liian monimutkaista käsitellä. Tutkimuksissa on havaittu, että lapset oppivat jo varhain erottamaan fiktion faktasta ja rakentamaan puolustusmekanismeja fiktiivistä väkivaltaa vastaan. Aidot väkivaltaku-vat aiheuttavat helpommin epävarmuutta, pelkoja ja ahdistusta. Herkmanin mukaan faktan ja fiktion sekoittuminen voikin olla lasten ja nuorten todellisuuskäsitysten kannalta keskeisempi ongelma kuin paljon kohistu fiktiivinen me-diaväkivalta. (Herkman, 2001.)

3.4 Vanhempien rooli lasten televisionkatselussa

Lasten katselutottumusten muodostumiseen vaikuttaa perheen elämäntapa ja se, kuinka paljon televisiota pidetään auki. Myös sillä on vaikutusta, miten lasten televisionkatseluun suhtaudutaan eli millaisia rajoja sille asetetaan. Van-hemmat voivat tukea lasten medialukutaidon ja sosiaalisesti vastuullisen mielikuvituksen kehitystä olemalla läsnä television ääressä, valmiina keskustelemaan, selittämään ja tarvittaessa lohduttamaan. (Suoranta ym., 2001.) Van-hemmat eivät kuitenkaan koe tehtäväkseen katsoa televisiota säännöllisesti yhdessä lasten kanssa. Katselutilantei-siin puututaan tarvittaessa, mutta perusteelliset opetusjaksot ovat harvinaisia. Ne liittyvät usein tiettyyn elämänvai-heeseen, esimerkiksi kun vanhemmat huomaavat tarpeen opastaa lasta faktan ja fiktion erottamisessa. (Kytömäki, 1999.)

Perheiden televisionkatselutottumuksissa lasten toiveet pääsevät hyvin esiin. Lasten tapaa innostua ja uppoutua ohjelmiin pidetään asiaankuuluvana, toisin kuin aikuisten kohdalla, jotka tuntevat tarvetta puolustella ”turhaa” tele-visionkatseluaan. Aikuisten tulee usein katsottua televisiota lastensa seuraksi, joiden on ”pakko” nähdä tietty ohjel-ma. Tällainen seurana katselu delegoituu perheessä usein jommallekummalle vanhemmalle. (Kytömäki, 1999.)

Lapset uivat mediavirrassa taitavasti. He omaksuvat nopeasti uusia asioita ja käyttävät mediaa monipuolisesti luon-nollisena osana arkeaan. Mediakompetenssiin kuuluu kuitenkin välineiden teknisen hallinnan lisäksi kyky tulkita si-sältöjä ja arvioida niitä kriittisesti. Näiden taitojen kehittymistä vanhempien ja koulun tulisi tukea. (Suoranta ym., 2001.) Median viesteistä tulisi neuvotella vanhempien kanssa, sillä lapset eivät pärjää arjessa yksin eikä kaikki me-diasta tuleva ole oppimisen arvoista. Vanhempien tehtävä olisi opastaa lapset kriittiseen mediakäyttöön. (Suoranta, 2001.)

Perheen vaikutuksen lasten katselutottumuksiin voi Suonisen mukaan tiivistää kolmeen kohtaan. Ensinnäkin van-hemmat ovat lapsilleen esimerkkejä ja käyttäytymismallien antajia. Toiseksi television asema perheen elämänta-vassa – esimerkiksi se, kuinka paljon televisiota pidetään auki – vaikuttaa suoraan lasten katseluun. Kolmanneksi vanhempien yleinen suhtautuminen televisioon vaikuttaa siihen, missä määrin he säätelevät lasten katselua.

(Werner, 1996.)

Lapsia ja televisiota koskevassa tutkimuksessa on Kytömäen mukaan kiinnitetty suhteellisen paljon huomiota vanhempien rooliin kasvattajina. Vanhempien velvollisuudeksi nähdään kontrolloida katseluun käytetyn ajan määrää ja katseltavien ohjelmien soveltuvuutta sekä katsella ohjelmia yhdessä lasten kanssa. Yhdessä katselussa tärkeänä pidetään mahdollisuutta aktiiviseen televisiokasvatukseen (engl. mediation). Vanhemmat voivat virittää keskustelua ohjelmista, auttaa lasta ymmärtämään niitä ja vaikuttaa lapsen katselupäätöksiin. (Kytömäki, 1999.)

3.5 Lasten televisionkatselun rajoittaminen perheissä

Joka viidennellä 8–10-vuotiaalla lapsella on rajoituksia televisionkatselussa. Poikien ja tyttöjen katselua rajoitetaan käytännössä yhtä paljon, mutta pojat kokevat katselunsa vapaammaksi kuin tytöt. Televisionkatselua rajoitetaan vähemmän kuin muiden lapsille tärkeiden välineiden eli kännykän ja tietokoneen käyttöä. Vaikka vain viidennes lapsista ilmoittaa televisionkatselunsa olevan rajoitettua, lasten vanhempien haastattelussa rajoituksista puhutaan lähes itsestäänselvyysinä. On mahdollista, että lapset eivät tulkitse nukkumaanmenoajoja ja muita normeja televisionkatselun rajoittamiseksi. Toisaalta myös vanhempien rajoituksista antama kuva jää melko hajanaiseksi. (Suoranta ym., 2001.)

Televisionkatselun kontrollissa tapahtuu selvä muutos lasten ollessa noin 10–12-vuotiaita. Vanhempien kannalta helppokosta tilanteesta joudutaan haastavampaan vaiheeseen, jossa päätösvalta enenevästi siirtyy koululaisille itselleen. (Kytömäki, 1999.) Lasten ja vanhempien suhde on muuttunut aiempaa tasavertaisemmaksi, ja lasten televisionkatselusta päätetään nykyisin usein pikemminkin neuvottelemalla kuin käskyillä ja kielloilla (Werner, 1996).

Useimmiten vanhemmat mainitsevat kontrollin syyksi ohjelmien väkivaltaisuuden. Vanhemmat eivät ole huolissaan siitä, että väkivalta voi lisätä lasten aggressiivisuutta. Kontrollin pääasiallisena tavoitteena on varjella lasta järkyttäviltä tai pelottavilta kokemuksilta. Lapsille pyritään myös korostamaan sitä, etteivät television väkivaltakuvaukset anna oikeaa kuvaa väkivallan seurauksista. (Kytömäki, 1999.) Myös Wernerin mukaan väkivaltaohjelmien rajoittaminen on yleisintä, mutta katselua rajoitetaan yleisesti myös lähetysajan mukaan (Werner, 1996). Osittain nämä kaksi rajoituskeinoa liittyvät toisiinsa, kun lapsille sopimattomat ohjelmat - mukaan lukien väkivaltaa sisältävät ohjelmat - tulisi lähettää myöhäiseen ajankohtaan. Käsitykset siitä, mikä on lapsille sopimatonta väkivaltaa, vaihtelevat kuitenkin suuresti perheestä toiseen (Werner, 1996).

Kytömäen tutkimuksessa kaikkien vanhempien mielestä heidän lastensa katselumäärä on kohtuullinen. Suurkuluttajalapsiin liittyvien ongelmien katsotaan olevan muissa perheissä. Vanhemmat eivät yleensä ajattele lasten katselua konkreettisina määrinä, vaan sovelias katselu määritellään sellaiseksi, ettei se mene muiden harrastusten tai koulutöiden edelle. Lisäksi käytetään aikarajauksia kuten ”uutisten jälkeen”. (Kytömäki, 1999.) Useimmat vanhemmat pitävät kohtuullisen katselumäärän mittarina sitä, ettei televisionkatselusta synny lapselle pakkomiellettä, vaan hän on valmis luopumaan katselusta muiden puuhien vuoksi. Poikkeuksetta kaikki vanhemmat arvioivat lastensa katsovan televisiota keskimääräistä vähemmän. (Werner, 1996.)

Katselurajoitusten perustelu lapselle riippuu paljon perheestä. Usein lapset sisäistävät varsinkin kunnolla perustellut rajoitukset niin hyvin, että he alkavat noudattaa niitä itsenäisesti eivätkä edes yritä katsella kielletyiksi tietämiään ohjelmia. Lapset hyväksyvät melko hyvin sen, etteivät he saa katsella kaikkia samoja ohjelmia kuin aikuiset tai vanhemmat sisarukset. Keskustelua sen sijaan syntyy, jos lapset tietävät samanikäisten ystäviensä saavan katsoa

joitain heiltä kiellettyjä ohjelmia. Katselurajoitusten noudattaminen voi tuottaa hankaluuksia varsinkin poikien kohdalla. He ovat usein kiinnostuneita väkivaltaa sisältävistä toiminnallisista ohjelmista, joiden katselu vieläpä tuo sosiaalista statusta kaveripiirissä. (Werner, 1996.)

Tutkimusten ja niitä koskevan julkisuuden tuottama kuva vanhempien kasvatustutkimuksista on Kytömäen mielestä ollut melko synkeä: monet eivät näytä lainkaan valvovan lapsiaan. Kytömäki kuitenkin huomauttaa, että televisioon liittyviä kasvatuksellisia prosesseja ymmärretään toistaiseksi vähän. Esimerkiksi katseluun liittyvät säännöt eivät välttämättä tule esille tavallisessa kyselytutkimuksessa, sillä ne eivät usein ole selkeästi julkaistuja vaan piilottelevat perheen arjen toiminnoissa. Usein säännöt tulevat ajankohtaisiksi vasta, jos perheessä syntyy niihin liittyviä ristiriitoja. (Kytömäki, 1999.)

Toisaalta haastattelututkimuksissa on kuitenkin nähty ongelmaksi myös se, että tutkimuksiin valikoituu hyvin toimivia ja televisiota rakentavasti käyttäviä perheitä, jolloin television kielteiset vaikutukset perhe-elämään eivät tule aina esille. Televisionkatselusta perheissä, joissa on suuria viestintäongelmia tai eturistiriitoja, tiedetään vähän. (Werner, 1996.)

Televisionkatselu on monella tapaa moraalinen kysymys. Vähäistä televisionkatselua pidetään parempana kuin runsasta ja asiaohjelmia arvostetaan enemmän kuin fiktiota. Selkeimmin paheksuttuja ovat väkivaltaa sisältävät ohjelmat. Monet vanhemmat suhtautuvat varsin vakavasti lasten televisiokasvatukseen. Alle kouluikäisiä lapsia koskevassa tutkimuksessa koulutetut vanhemmat rajoittivat lasten televisionkatselua enemmän kuin työväestöön kuuluvat. (Suoninen, 1993.)

Suoninen esittelee kolme lapsiperheen televisiosuhteen ideaalityyppiä, joiden pohjana ovat J. P. Roosin (1989) hahmottelemat, osin sosiaaliluokkasidonnaiset tavat suhtautua televisioon (Werner, 1996).

1. Tiedostamattomassa televisiosuhteessa televisionkatselua ei koeta ongelmaksi. Televisio on mutkaton osa arkielämää ja sillä on runsaasti sosiaalisia käyttöjä perhe-elämän kannalta. Lapset katselevat televisiota melko paljon myös yksin ja tiukkoja katselurajoituksia ei ole. Yleisiä televisionkatselun normeja rikkovaa käytöstä ei nähdä tarpeelliseksi selitellä tai puolustella.

2. Rajoittavassa televisiosuhteessa televisio koetaan uhkana lapsen kehitykselle ja harmoniselle perhe-elämälle. Lasten televisionkatselulle on asetettu melko tiukat rajat niin laadullisesti kuin määrällisestikin. Lasten ei periaatteessa anneta katsella televisiota yksin. Jos yleisistä normeista poiketaan, vanhemmat puolustelevat lipsahduksiaan.

3. Sallivassa televisiosuhteessa vanhemmat tuntevat julkiset normit lasten televisionkatselulle, mutta eivät katso tarpeelliseksi soveltaa niitä kirjaimellisesti. Lasten televisionkatselua rajoitetaan, mutta ei kovin tiukasti. Yhteiskunnan paine saattaa kuitenkin saada vanhemmat tuntemaan tarvetta selitellä käytöstään.

3.6 Valvontaviranomaisten teettämiä tutkimuksia Euroopassa

3.6.1 Iso-Britannia

Iso-Britanniassa BBC (British Broadcasting Company), ITC (Independent Television Commission) ja BSC (Broadcasting

Standards Commission) teettivät yhdessä kesällä 2000 *Viewers and Family Viewing Policy* -tutkimuksen 8–15-vuotiaiden lasten ja heidän vanhempiansa keskuudessa. Syksyllä 2001 julkistetun tutkimusraportin mukaan vanhemmat ovat yleensä tietoisia lähetystoiminnan harjoittajien sopimasta Family Viewing Policy -käytännöstä (ks. luku 4.2.1) ja klo 21.00:n vedenjakajasta. Lasten mahdollisuudet laajempaan mediakäyttöön tuovat tutkimuksen mukaan lisääntyneiden valinnanmahdollisuuksien myötä vanhemmille myös ongelmia, joita he eivät aina koe kykenevänsä ratkaisemaan. Mutta vaikka vanhemmat kantavatkin huolta lastensa television katselusta ja muusta mediakäytöstä, he harvoin muuntavat tämän huolen lisääntyneeksi kontrolliksi tai säännöstelyksi. Tällaisen kontrollin puutteen tulkitaan tutkimuksen perusteella liittyvän vahvaan uskomukseen lapsuuden itsenäisyydestä ja etenkin isompien lasten kyvykkyydestä tehdä itse mediavalintansa. (Towler, 2001.)

Tutkimuksessa selvitettiin brittiperheiden suhtautumista lasten television, Internetin sekä tietokone- ja videopelien käyttöön. Keskeisenä kiinnostuksen kohteena oli selvittää, miten televisio-ohjelmiston klo 21.00:n vedenjakajaan suhtaudutaan. Kvalitatiivinen tutkimus toteutettiin ryhmä- ja parihaastatteluin. Haastateltavina oli 8–15-vuotiaita lapsia ja heidän vanhempiaan eri puolilta maata, yhteensä noin 120 henkilöä.

3.6.1.1 *Lasten televisionkatselun valvonta*

Suurin osa vanhemmista tuntee vedenjakajan ja hyödyntää sitä lasten televisionkatselua valvoessaan. Klo 21.00:n jälkeen pienet lapset käyvät nukkumaan ja isompien puuhiin aletaan kiinnittää huomiota. Valvonnan määrään ja keinoihin vaikuttavat lasten ikä, perheen sosiaaliluokka ja käytössä olevat tv-kanavat.

Television katselua valvotaan aktiivisimmin perheissä, joissa on pieniä eli alle 10-vuotiaita lapsia. Monet rajat tosin vetävät itse itsensä: katselun kieltäminen ei ole tarpeen, koska lapset ovat nukkumassa tai eivät ole kiinnostuneita aikuisten ohjelmista. Vanhemmat saattavat myös sallia katselun vasta, kun läksyt on tehty tai illalla vain vanhempien seurassa, kieltää tietyt ohjelmat, tarkistaa ohjelmätietoja etukäteen ja vaihtaa kanavaa tarpeen tullen.

Yli 10-vuotiaiden lasten vanhemmat ovat usein huolissaan televisio-ohjelmien sisällöstä, mutta eivät aseta konkreettisia rajoituksia. Monet 11-vuotiaat ja sitä vanhemmat katsovat televisiota omassa huoneessaan klo 21.00:n jälkeen vanhempien hiljaisen hyväksynnän turvin. 14–15-vuotiaiden annetaan päättää itse katselustaan, vaikka vanhemmat saattavatkin rajoittaa tiettyjen kanavien katselua.

Valvontaa vaikeuttavina tekijöinä vanhemmat mainitsivat käytännön syyt (lapsen omaa televisiota ei voi valvoa jatkuvasti), lasten painostuksen (”kaikki muutkin saa”), vanhempien mielipide-erot (etenkin kun vanhemmat asuvat erillään) ja sen, ettei lapsia voi suojella todellisuudelta. Usein vanhemmat luopuvat rajoituksista riitoja välttääkseen, jolloin esimerkiksi pienet lapset saavat katsoa samoja ohjelmia kuin sisaruksensa. Jotkut haluavat luottaa lastensa kykyyn valita itse katsottavansa.

3.6.1.2 *Vanhempien huolenaiheet*

Seksi. Monien vanhempien mielestä seksiä on televisiossa niin paljon, että sitä on vaikea välttää. Useimmat pienten lasten vanhemmat haluavat rajoittaa tiettyjen ohjelmien katselua, mutta jotkut uskovat niiden valistusarvoon ja jotkut taas eivät pidä niitä ongelmana lasten aikaisen nukkumaanmenon takia. Isommat lapset, 13–14-vuotiaat, saa-

vat katsoa seksiä sisältäviä ohjelmia melko vapaasti. Vain yksittäisiä ohjelmia ja aikuisviihdekanavia kielletään.

Väkivalta. Vanhemmat ovat huolissaan tv-väkivallan vaikutuksista lapsiin. Harvat haastatelluista kuitenkaan asettavat rajoituksia sen katselulle. Etenkin isommat lapset saavat vapaasti katsoa väkivaltaa sekä vanhempien kanssa että yksin.

Löyhä moraali. Useimpia vanhempia ei juurikaan huoleta, että televisio-ohjelmat näyttävät lapsille huonoa esimerkkiä. Jotkut toivoisivat voivansa rajoittaa tiettyjen ohjelmien katselua, mutta monet luottavat lasten omaan arvostelu-kykyyn.

Kiroilu. Monet pienten lasten vanhemmat pelkäävät television kielenkäytön haitallisia vaikutuksia. Humoristinen esitystapa katsotaan kuitenkin joskus lieventäväksi asianhaaraksi. Isompien lasten vanhemmat eivät yleensä vaivaudu kiinnittämään huomiota kiroiluun, koska he tietävät lasten kuulevan sitä muuallakin.

Raaka todellisuus (esim. uutisissa ja tv-sarjoissa). Vanhemmat eivät useinkaan kiellä lapsiltaan tällaisten ohjelmien katselua, vaikka heitä vaivaakin se, että lapset näkevät liikaa ikäviä asioita liian nuorina.

Pelottavat ohjelmat. Jotkut pienten lasten vanhemmat ovat huolissaan lasten peloista, mutta ongelmallisia tilanteita ei välttämättä synny, koska lapset eivät usein edes halua katsoa pelottaviksi tietämiään ohjelmia tai eivät ole television ääressä niiden aikaan. Isompien lasten annetaan katsoa pelottavia ohjelmia, koska heidän uskotaan osaavan erottaa fiktion faktasta ja nauttivan pienestä jännityksestä.

3.6.1.3 Vanhempien mielipiteet klo 21.00:n vedenjakajasta

Haastatelluille vanhemmille klo 21.00:n vedenjakaja oli tuttu käsite ja suurin osa piti sitä toimivana. Kaikille ei kuitenkaan ollut selvää, että ohjelmisto muuttuu rankemmaksi vasta vähitellen yhdeksän jälkeen.

Etenkin pienten lasten vanhemmat käyttävät vedenjakajaa melko tarkkana rajana lasten television katselulle. Monet isompienkin lasten vanhemmat ovat tyytyväisiä vedenjakajan antamaan apuun katselun valvonnassa. Vanhemmat arvostavat myös sitä, että yksittäisten ohjelmien lapsille sopimattomasta sisällöstä varoitetaan etukäteen ohjelmatiedoissa tai kuulutuksissa.

Jotkut isompien lasten vanhemmat suhtautuvat vedenjakajaan välinpitämättömästi tai jopa torjuvasti. Liiallista sääntelyä ja suojelua ei pidetä hyvänä ja toisaalta isompien lasten todetaan joka tapauksessa katsovan televisiota halutessaan.

3.6.1.4 Elokuvat televisiossa

Myös elokuvien kohdalla vanhempien valta lastensa katselutottumuksiin heikkenee lasten kasvaessa. Elokuvien ikäraajat aiheuttavat vanhemmissa jonkin verran hämmennystä: K-15-elokuvien arvellaan sopivan jo 11-vuotiaille ja K-18-elokuvia saavat katsella monet 13-vuotiaat.

Kodin ulkopuolella katselun valvonta on elokuvateatterien harteilla. Kun kotiin vuokrataan videoita, vanhemmat arvioivat niiden sopivuuden usein kotelon perusteella. Televisioissa esitettävien elokuvien kohdalla vanhemmat tukeutuvat vedenjakajaan tai antavat etenkin isompien lasten katsoa mitä haluavat.

Jotkut vanhemmat kieltävät lapsiltaan kauhuelokuvat, mutta monet uskovat lasten osaavan suhtautua niihin asianmukaisesti fiktiivisenä viihteenä ja antavat heidän katsoa niitä. Myös action-elokuvia ja väkivaltaa suvaitaan. Vanhemmat eivät juurikaan kiellä elokuvia seksikohtausten takia. Monet kuitenkin estävät lapsilta aikuisviihdekanavien katselun.

3.6.2 Saksa

Saksassa osavaltioiden mediavalvontaviranomaisten yhteistyöelin ALM (Arbeitsgemeinschaft der Landesmedienanstalten in der Bundesrepublik Deutschland) teki vuonna 2001 tutkimuksen, jossa selvitettiin katsojien mielipiteitä lastensuojelusta. Puhelinkyselyssä käytettiin kahta otosta: ensimmäiseen kuului 1 100 satunnaisesti valittua aikuista ja toiseen 552 maksullisen digitaalisen Premiere World -kanavan tilaajaa. Lisäksi tehtiin 53 perheaastattelua ja 24 digitaalisten ohjelmien suojaustoiminnon käyttötietä. (Schorb & Treunert, 2002.)

Lastensuojelu nähtiin yleisesti tarpeellisena. Kolmannes vastaajista piti sen määrää televisiossa sopivana, noin puolet toivoi tiukempia toimenpiteitä ja muutama prosentti kannatti löyhempää linjaa.

Haastatellut vanhemmat jakautuivat viiteen ryhmään sen mukaan, miten he suhtautuvat lasten televisionkatseluun ja lastensuojeluun.

- 1) *Sääntelijöiden* mielestä lastensuojelun tulee perustua sääntöihin ja kontrolliin, niin televisio toiminnan harjoittajien kohdalla kuin kotiloissakin.
- 2) *Joustavat* vanhemmat näkevät lasten televisiokasvatuksen ja suojelun tarpeen tilannesidonnaisena. Virallisilta tahoilta kaivataan lähinnä tukea omiin päätöksiin.
- 3) *Tekniset sääntelijät*, jotka ovat yleensä maksullisen television katsojia, luottavat lasten televisionkatselun valvonnassa teknisiin apuvälineisiin.
- 4) *Kasvattajia* televisio sinänsä ei erityisesti kiinnosta, mutta he harjoittavat tietoista televisiokasvatusta ja pitävät tärkeänä lasten suojelua haitallisilta vaikutteilta.
- 5) *Kieltäjiä* eivät huolestuta lasten televisionkatseluun liittyvät ongelmat. He pitävät lapsiaan, jotka ovat usein television suurkuluttajia, kompetentteina katsojina ja sääntelyä usein tarpeettomana.

Vastaajat pitivät lasten televisionkatselun valvontaa sitä tärkeämpänä, mitä nuorempia lapsia heillä oli. Alle kouluikäisistä lapsista joka kymmenes sai itse valita katsomansa ohjelmat, ala-asteikäisistä kolmannes, yläasteikäisistä puolet ja sitä vanhemmista 70–80 prosenttia.

77 prosenttia vastaajista ja Premiere Worldin katsojista vielä useampi piti ohjelman sisällöstä varoittavaa kuulutusta hyvänä keinona. Lähetysaikojen rajoituksia piti hyvinä kaksi kolmannesta vastaajista. Kritiikin aiheena oli kuitenkin se, että alkuaikojen ohjelmissakin on sopimatonta materiaalia, vedenjakajat ovat etenkin viikonloppuisin liian varhaisia ja ohjelmien luokittelukriteerit ovat epäselviä.

4 TELEVISIOREGULAATIO EUROOPASSA

4.1 EU:n toimenpiteitä lapsille haitallisten sisältöjen torjunnassa

Lasten suojelua haitallisilta ohjelmilta käsitellään Euroopan komission julkaisemassa *Vihreässä kirjassa alaikäisten ja ihmisarvon suojelusta audiovisuaalisissa ja tietopalveluissa* (KOM(96) 483) vuodelta 1996. Asiakirja on ensimmäinen askel eurooppalaisella tasolla suoritetusta tietoyhteiskunnan eettisiä ulottuvuuksia koskevasta pohdinnasta ja siitä, miten kansalaisten yleistä etua pitäisi suojella uusissa viestintäpalveluissa. Siinä korostetaan lastensuojelun perustavaa laatua olevaa merkitystä uusien viestintäpalvelujen kehittymiseksi luottamuksellisessa ilmapiirissä sekä painotetaan tarvetta pitää erillään sisällöt, jotka ovat rikollisia, sisällöistä, jotka ovat haitallisia.

Vihreässä kirjassa todetaan, että uudet televisiopalvelut edellyttävät lisääntyvää yksilöllistä valintaa ja ne etäännyvät perinteisestä joukkoviestinnän mallista, jossa katsojan valinta on joko katsoa tai jättää katsomatta ohjelmia. Yksilöllisen valinnanvapauden lisäksi lisääntyy viestinnän globaalisuus, perinteisistä lineaarisista ohjelmista siirrytään interaktiivisuuteen ja kuluttajille on tarjolla uudenlaisia hybridisisältöjä, joissa yhdistyvät esimerkiksi pelit, mainonta ja informaatio. Tämä kaikki vaatii joustavaa viitekehystä, erityisesti sääntelystä puhuttaessa. Huoli lastensuojelusta lisääntyviltä audiovisuaali- ja informaatiopalveluilta vaatii sekä viranomaisten että kansalaisten valppautta. Vihreässä kirjassa kuitenkin varoitetaan liioittelemasta vaaroja, koska sääntelyn vaikeudet liittyvät useammin itse uusien palvelujen luonteeseen kuin niiden sisältöön.

Komissio järjesti vihreää kirjaa koskevia kuulemistilaisuuksia jäsenmaille, alan teollisuudelle ja muille intressitahoille. Tämän laajan kuulemisen pohjalta se julkaisi valmisteluasiakirjan vuonna 1997 (SEC(97) 1203), jossa se toteaa saamissaan lausunnoissa nousseen esille kolme televisiota koskevaa näkökantaa, jotka liittyivät vanhempien käytettävissä oleviin tekniisiin kontrollijärjestelmiin: (1) Vanhempien käyttämät valvontajärjestelmät eivät saa johtaa vastuun siirtymiseen lähetystoiminnan harjoittajilta vanhemmille, vaan niiden tulee täydentää olemassa olevia järjestelmiä. (2) Valvontajärjestelmien tulee perustua vapaaehtoisuuteen. Lakiin perustuva järjestelmien käyttö torjuttiin yleisesti. (3) Lausunnoista ilmeni myös tarvetta arvioida erilaisten vanhempien käyttämien järjestelmien tehokkuutta, luotettavuutta, käyttäjäystävällisyyttä ja saatavuutta.

Vihreää kirjaa ja siitä saatuja lausuntoja seurasi komission tekemä ehdotus suositukseksi (COM(97) 570), jonka pohjalta Euroopan unionin neuvosto antoi suosituksen *Euroopan audiovisuaalisia ja tietopalveluja tuottavien yritysten kilpailukykyyn parantamisesta edistämällä kansallisia järjestelmiä, joiden tarkoituksena on saattaa alaikäisten ja ihmisarvon suojelu vertailukelpoiselle ja tehokkaalle tasolle* (98/560/EY). Suosituksen tarkoituksena on luoda suuntaviivat kansalliselle lainsäädännölle ja se käsittää kaikki sähköiset mediat. Sen mukaan alaikäisten ja ihmisarvoa loukkaavan lainvastaisen sisällön torjumista koskevien toimenpiteiden lisäksi on edistettävä tieto- ja viestintäpalvelujen laillista ja vastuullista käyttöä muun muassa vanhempien harjoittaman valvonnan avulla. Suosituksessa todetaan myös, että audiovisuaalisia ja tietopalveluja tuottavan alan suomien mahdollisuuksien toteuttaminen poistamalla kyseisen alan kehittymistä ja kilpailukykyä haittaavat esteet edellyttää luottamuksellista ilmapiiriä, jonka luomista edistetään suojelemalla eräitä merkittäviä yleisiä etuja, erityisesti suojelemalla alaikäisiä ja ihmisarvoa. Lähetystoiminnan harjoittajia tulee rohkaista tutkimaan ja kokeilemaan uusia keinoja alaikäisten suojelun ja käyttäjille suunnatun valistuksen alalla vapaaehtoisesti, kansallista ja yhteisön lainsäädäntöä täydentäen.

Suosituksista seurasi vuonna 2001 *Komission arviointikertomus neuvostolle ja Euroopan parlamentille neuvoston 24. syyskuuta 1998 antaman alaikäisten ja ihmisarvon suojelua käsittelevän suosituksen soveltamisesta* (KOM(2001)

106). Jäsenvaltioiden keskuudessa tehtyyn kyselyyn perustuen arviointikertomuksessa todetaan, että itsesääntely on televisio- ja radiotoiminnassa vähäisempää kuin Internetissä. Vain Alankomaissa on kehitetty järjestelmä, joka kattaa eri viestimet (NICAM). Kertomuksessa vertaillaan eri maiden itsesääntelyjärjestelmiä ja todetaan mm. Suomessa (ja Italiassa) itsesääntelyn koskevan yksinomaan alaikäisten suojelua. Suositusta on arvioinnin perusteella sovellettu jäsenmaissa hyvin eri tavoin, mutta toimenpiteitä on kuitenkin käynnistetty useissa maissa. Vaikka suositus ei suoranaisesti liitykään tv-direktiiviin, todetaan arviointikertomuksessa, että arvioinnin tuloksilla voi olla vaikutusta direktiivin uudistamisessa siltä osin kuin se koskee alaikäisten suojelun edistämistä.

Televisio ilman rajoja -direktiivin (89/552/EY) muutoksen (97/36/EY) yhteydessä veloitettiin komissio yhdessä jäsenvaltioiden toimivaltaisten viranomaisten kanssa suorittamaan vuoden kuluessa muutetun direktiivin julkaisemispäivästä tutkimus sellaisiin toimenpiteisiin mahdollisesti liittyvistä eduista ja haitoista, joilla pyrittäisiin helpottamaan vanhempien ja huoltajien mahdollisuuksia valvoa alaikäisten katsomia ohjelmia. Oxfordin yliopisto toteutti vuonna 1999 *Parental Control of Television Broadcasting* -tutkimuksen (ks. luku 4.1.1), jossa käsitellään lasten televisionkatsetelun valvontakäytäntöjä ja teknisiä ratkaisuja, joilla valvontaa voidaan tukea.

Tutkimuksen pohjalta komissio antoi neuvostolle, Euroopan parlamentille ja talous- ja sosiaalikomitealle tiedonannon *Vanhempien suorittamaa televisionkatsetelun valvontaa koskeva tutkimus* (KOM/99/371), jossa se toteaa tutkimuksen vahvistavan näkemystä alaikäisten suojelun tärkeydestä ja siitä, että yleisen edun kannalta on erittäin tärkeää suojella lapsia liiallisen televisioväkivallan katselulta ja muilta ohjelmilta, jotka voivat vaikuttaa heihin haitallisesti. Komissio päätti käsitellä tutkimuksessa esitettyjen käsitteiden teknistä ja kaupallista toteutettavuutta DVB-ryhmässä (digitaalinen kuvanlähetyshanke, jonka jäsenenä on lähetystoiminnan harjoittajia, tuotevalmistajia, verkko-operaattoreita ja regulaattoreita yli 30 maassa). DVB-ryhmä teetti vuonna 2000 asiaa koskevan *Parental Control in a Converged Communications Environment* -seurantatutkimuksen (ks. luku 4.1.2), jossa keskityttiin esto- ja suodatinjärjestelmiin uusissa mediaympäristöissä.

Komission toinen arviointikertomus suosituksen (98/560/EY) soveltamisesta annettiin vuoden 2003 lopussa (KOM(2003) 776). Sen pohjaksi tehdyn kyselyn perusteella kertomuksessa todetaan, että tv-direktiivin 22 artiklan 3. kohdan mukainen lapsille haitallisista ohjelmista varoittaminen oli saatettu osaksi lähes kaikkien jäsenmaiden kansallista lainsäädäntöä. Kahdeksan jäsenvaltiota (ml. Suomi) oli todennut, että äänimerkkinä annettua varoitusta ja/tai tunnusmerkkiä pidetään tehokkaana tai ainakin hyödyllisenä. Kyselyyn saaduista vastauksista selviää, että itsesääntely on televisio- ja radiolähetyksissä edelleen heikompaa kuin Internetissä (vrt. KOM(2001)106). Useissa jäsenvaltioissa itsesääntelyssä erotetaan edelleen julkiset ja kaupalliset lähetystoiminnan harjoittajat. Yhdeksässä jäsenvaltiossa (ml. Suomi) on laadittu käytäntösäännöt. Kertomuksen loppupäätelmissä todetaan, että vaikka itse- ja yhteissääntely on edelleen vähiten kehittyntä televisio- ja radiolähetystoiminnassa, niitä koskevat järjestelmät tuntuvat toimivan melko hyvin. Kuluttajayhdistysten ja muiden asianomaisten osallistumisessa käytäntösääntöjen ja itsesääntelyaloitteiden laadintaan on kuitenkin vielä toivomisen varaa. Päätelmissä todetaan myös, että audiovisuaalisen sisällön luokitus on erittäin tärkeä osa alaikäisten suojelua. Vaikka kulttuurinen ja sosiaalinen ympäristö vaihtelee jäsenvaltioittain, voitaisiin itse- ja yhteissääntelyelinten yhteistyöllä ja parhaiden käytänteiden vaihdolla (esim. koskien yhteisiä tunnuskuvia) saavuttaa yhdenmukaisuutta jäsenvaltioissa.

Vuoden 2003 lopulla komissio antoi myös vuoden aikana järjestämiensä tv-direktiiviä koskevien kuulemisten ja saamiensa kirjallisten lausuntojen perusteella tiedonannon audiovisuaalialan sääntelyn kehittämisestä (KOM(2003) 784). Siinä esitetään kaksiportaista lähestymistapaa, jossa ensimmäisten tarkastelun alle joutuvien osien joukossa ovat lapsille haitallisia aineistoja koskevat säännöt. Tiedonannon mukaan komissio aikoo ensimmäisenä vaiheena

ehdottaa alaikäisten suojelusta annetun suosituksen (98/560/EY) päivittämistä niin, että keskitytään itse- ja yhteis-sääntelymallien kehittämiseen ja otetaan erityisesti huomioon verkkoympäristö. Päivitys on aikataulutettu vuoden 2004 ensimmäiselle neljännekselle.

4.1.1 Komission teettämä tutkimus lasten televisionkatselun valvonnasta

Parental Control of Television Broadcasting -tutkimus käsittelee vanhempien mahdollisuuksia valvoa lasten televisionkatselua. Siinä käydään läpi erilaisia valvontakäytäntöjä ja selvitetään teknisiä ratkaisuja, joita valvonnassa voidaan tulevaisuudessa hyödyntää. Tutkimusraportissa vertaillaan myös eurooppalaisia elokuvien, videoiden ja televisio-ohjelmien luokittelujärjestelmiä. EU-maiden käytäntöjen todetaan olevan niin vaihtelevia, ettei yhtenäisen järjestelmän luominen ole nykytilanteessa mahdollista. EU pyrkii kuitenkin välittämään tietoa järjestelmistä ja tukemaan niiden kehittämistä rajat ylittävän televisiotoiminnan näkökulmasta.

Tutkimuksen johtopäätelmissä todetaan, että perheen yhteiseen televisio-ohjelmien katseluun käytetty aika on vähentynyt. Muutos tapahtuu samaan aikaan, kun käytettävissä olevien televisiokanavien määrä kasvaa räjähdysmäisesti Euroopassa. Tästä johtuen valvontaviranomaisten on entistä vaikeampaa seurata sitä, miten lähetystoiminnan harjoittajat noudattavat kulttuurien herkkyytasojen eroavaisuuksiin perustuvia ohjelmistovaatimuksia.

Tutkimuksessa vertailukohteina olleissa USA:ssa ja Kanadassa käytössä oleva v-chip-teknologia (väkivaltaisten ohjelmien katselunestolaite) ei teknisesti ole toteuttamiskelpoinen Euroopassa. Kun analogisista televisiolähetyksistä ollaan siirtymässä digitaalisiin lähetysiin, on mahdollista kehittää nykyistä huomattavasti luotettavampia, teknisesti edistyneempiä ja turvallisempia suodatinjärjestelmiä.

Tutkimuksessa todetaan kuitenkin, ettei lähetystoiminnan harjoittajan vastuuta alaikäisten suojelusta voida ainakaan lähivuosina korvata yksinomaan teknisten toimenpiteiden avulla. Lähetysajankohtaan perustuva estojärjestelmä on edelleen tehokas menetelmä erityisesti yleislähetystoiminnassa.

Televisioiden ja kotipäätteiden osalta tulisi teknisesti mahdollistaa lähetyspalvelujen suodattaminen erityisten kulttuuriarvojen perusteella. Tutkimuksessa suositellaan useiden eri suodatus- ja luokittelujärjestelmien käyttöä.

Euroopan audiovisuaalialan kulttuurisesta moninaisuudesta huolimatta yhteisten kuvauskriteerien laatimisen avulla audiovisuaalinen sisältö voitaisiin kuvailla samalla tavalla, vaikka tällaisen sisällön arvioimisesta vastaisivatkin toimivaltaiset kansalliset ja alueelliset viranomaiset. Tällä helpotettaisiin jäsenmaissa käytössä olevien luokittelujärjestelmien vertailtavuutta.

Eri viestimissä käytettyjen luokittelujärjestelmien yhteensopivuutta ja johdonmukaisuutta on tutkimuksen mukaan parannettava. Myös koulutus- ja tiedotustoimenpiteiden tärkeyttä korostetaan. Erityisesti viestinnän ymmärtämiseen liittyvä koulutus ja kriittistä televisionkatselua koskeva valistus sekä vanhemmille että lapsille nähdään tärkeänä.

4.1.2 Vanhempien toteuttama valvonta uudessa mediaympäristössä

Nimensä mukaisesti Parental Control in a Converged Communications Environment -tutkimuksen tarkoituksena oli

selvittää vanhempien käyttämien valvontakeinojen soveltuvuutta konvergoituvassa viestintäympäristössä eli käytännössä on-line- ja digi-tv-ympäristöissä. Lisäksi siinä selvitetään interaktiivisia sisältöjä koskevien suodatinjärjestelmien toimivuutta. Tavoitteena oli löytää yhteneväinen lähestymistapa vanhempien eri medioiden suhteen toteuttamalle valvonnalle - oli sitten kyse televisiosta tai Internetistä - jotta vältettäisiin teknologisesti erilaisten jakelujärjestelmien toisistaan poikkeava sääntely.

Tutkimus keskittyy teknisiin kontrollikeinoihin eli sisältöjen esto- ja suodatinohjelmiin. Siinä kuitenkin listataan myös käytössä olevia valvontakeinoja eri Euroopan maissa riippumatta siitä, ovatko ne teknisiä vai eivät. Ohjelmien luokittelujärjestelmistä todetaan, että yksinkertaisimmillaan ne jakavat ohjelmat hyvin harvoin luokkiin kuten lapsille sopimattomat ja lapsille sopivat sisällöt. Tämä järjestelmä on käytössä mm. Suomessa. Useat, lähinnä Iso-Britanniassa tehdyt tutkimukset ovat osoittaneet, että käytössä olevat televisio-ohjelmien ja Internet-sisältöjen suodatinohjelmat eivät ole vanhempien mielestä riittävän luotettavia. Niinpä vanhemmat suhtautuvat myönteisemmin siihen, että voivat itse vaikuttaa suodatettavien sisältöjen valintaan kuin siihen, että jokin ulkopuolinen taho käyttää estojärjestelmää.

Vastuu ja valta sopimattoman sisällön suodattamiseen on tämän selvityksen mukaan hyvin jakautunutta. Sitä voidaan hoitaa joko keskus- tai hallintoviranomaisen taholta, jonkin välittäjätahon toimesta tai itse kuluttajien taholta. Kun sisältöjen määrät ja kansainvälisyys lisääntyvät, tulevat keskitetyn kontrollin mahdollisuudet entistä vaikeammiksi ja valvontaa siirtyy enemmän välittäjätaidoille ja kuluttajille. Kun uusi teknologia tekee kuluttajille suunnatun sisältöjä koskevan tiedon lisäämisen mahdolliseksi, tulee yksilöllinen suodattamisen kontrollointi helpommaksi.

Euroopassa saatavilla olevat analogiset suodatinteknologiat ovat tutkimuksen mukaan hankalakäyttöisiä eivätkä todennäköisesti voi tulla laajalti käyttöön kaikilla alueilla ainakaan lähivuosina. Ne eivät ole tarpeeksi luotettavia ja tulevat vanhenemaan teknologian uudistuessa. Sen sijaan digitaaliset teknologiat, erityisesti EPG (Electronic Programme Guide eli sähköinen ohjelmaopas), mahdollistavat paremman suojan haitallisilta sisällöiltä. Kuitenkin EPG-operaattorit käyttävät liian vähän niitä teknisiä mahdollisuuksia, joita digitaalinen ympäristö tarjoaa vanhempien toteuttamalle valvonnalle.

Luokittelujärjestelmät EPG-ympäristössä pohjautuvat hyvin paljon varhaisemmille medioille tehdyille järjestelmille, erityisesti elokuvien luokittelujärjestelmille. Tästä syystä ne tarjoavat vain rajoitettuja mahdollisuuksia vanhemmille räätälöityyn valvontaan. Siirtymäaikana analogisista digitaalisiin ja edelleen interaktiivisiin lähetyksiin tulevat perinteiset lähetysten sisällön kontrollointimekanismit säilymään.

4.2 Ohjelmien luokittelujärjestelmiä Euroopassa

Parental Control of Television Broadcasting -tutkimuksen mukaan luokittelujärjestelmän toiminnasta vastaa joko valtio (esim. Ranska), alan toimijat (esim. Saksa), erillinen kolmas osapuoli (esim. Hollannissa monen organisaation yhteistyöelin NICAM) tai sisällöntuottajat kukin omalta osaltaan. Ohjelmien luokittelu voi olla determinististä (perustuu objektiivisiin kriteereihin), ei-determinististä (perustuu subjektiiviseen harkintaan) tai molempia tapoja yhdistävää. Luokittelun tavoitteena on kuvata ohjelman sisältöä (descriptive rating, esim. "sisältää jonkin verran väkivaltaa") tai antaa suoria suosituksia katsojille (evaluative rating, esim. "ei alle 13-vuotiaille").

Ohjelmien luokittelussa kiinnitetään huomiota lähinnä väkivaltaan, seksiin ja kielenkäyttöön. Painotukset vaihtelevat maittain esimerkiksi seksin osalta, johon suhtaudutaan Pohjoismaissa suvaitsevammin kuin monessa muussa maassa.

4.2.1 Lapsille haitallisten ohjelmien sijoittelu ja niistä varoittaminen EU-maissa

Ns. vedenjakajan käyttö televisio-ohjelmien sijoittelussa juontaa juurensa vuoteen 1958, jolloin London School of Economics'issa tehdyn Television and the Child -tutkimuksen mukaan vain harvat lapset katsoivat televisiota klo 21.00 jälkeen, mutta ennen ko. ajankohtaa ei vanhemmilla uskottu yksinään olevan mahdollisuutta ottaa vastuuta lastensa televisionkatselusta. Tämä Family Viewing Policy -käsite tuli suuren yleisön tietoisuuteen 1970-luvulla, jolloin televisiotoiminnan harjoittajat sopivat käytännöistä, joiden tarkoituksena on suojella lapsia heille mahdollisesti haitallisilta ohjelmilta. Näihin käytäntöihin kuuluvat: (1) klo 21.00 asti esitettävä ohjelmisto on alle 16-vuotiaille soveltuvaa, (2) klo 21.00:n jälkeen lapsille soveltumatonta ohjelmaa esitetään niin, että kaikkein soveltumattomimmat ohjelmat esitetään myöhäistunteina ja (3) klo 21.00 on vedenjakaja, joka tarkoittaa, ettei heti sen jälkeen saa esittää täysin lapsille soveltumatonta ohjelmaa. Se on siis nimensä mukaisesti vedenjakaja (watershed) eikä vesiputous (waterfall).

Parental Control of Television Broadcasting -tutkimuksen mukaan lähes kaikissa EU-maissa lapsille soveltuvaa televisio-ohjelmistoa rajaa vedenjakaja, joka sijoittuu klo 21.00:n ja klo 22.30:n väliin. Osassa jäsenmaista käytetään kahta tai useampaa vedenjakajaa porrastettuna lasten iän (Alankomaat, Belgia, Ranska ja Saksa) tai ohjelmien sisällön (Kreikka ja Tanska) mukaan. Kahdessa jäsenmaassa mainitaan erikseen, että vedenjakaja on "liukuva" (Iso-Britannia ja Itävalta) tarkoittaen siis sitä, ettei heti klo 21 jälkeen saa esittää täysin lapsille soveltumatonta ohjelmaa. Yksi vedenjakaja on käytössä Italiassa (klo 22.30), Espanjassa ja Portugalissa (klo 22.00) sekä Irlannissa, Ruotsissa ja Suomessa (klo 21.00). Luxemburgissa ei ole määritelty vedenjakajaa.

Vedenjakajat EU-maissa

	Klo 20.00 20.30	21.00 21.30	22.00 22.30	23.00 23.30	24.00	Päättyy
Alankomaat	12-v.		16-v.			
Belgia			16-v.		18-v.	
Espanja						
Irlanti						
Iso-Britannia						05.30
Italia			14-v.			07.00
Itävalta			16-v.			
Kreikka						
Luxemburg						
Portugal			16-v.			
Ranska			12-v. 16-v.			
Ruotsi						
Saksa			16-v.	18-v.		06.00
Suomi		16-v.				
Tanska						

Lähteet: Parental Control of Television Broadcasting, University of Oxford, 1999; ko. maiden regulaattorit

Vedenjakajan toimivuus saattaa kyseisen tutkimuksen mukaan heikentää digi-televisioiden ja kasvavan kanavatarjonnan myötä. Tällöin ohjelmien sisältökuvaukset ja seulontapalvelut tulevat entistä tärkeämmiksi. Tutkimuksessa kuitenkin todetaan, että nykyisin vedenjakaja on tehokkain tapa suojella lapsia heille soveltumattomilta ohjelmilta, kunhan vanhemmat hyödyntävät sitä.

Vedenjakajan lisäksi monissa maissa katsojia voidaan varoittaa ohjelman sisällöstä lähetyksestä edeltävillä kuulutuksilla. Ennakkokuulutukset ovat käytössä Iso-Britanniassa, Portugalissa, Saksassa ja Suomessa.

Ennakkokuulutuksia ei tutkimuksen mukaan nykyisin pidetä kovin hyvänä keinona, sillä katsojien olisi saatava tietoa ohjelman sisällöstä hyvissä ajoin. Suositeltavampia ovat visuaaliset merkinnät, joita käytetään jo tai ollaan kehittämässä useissa maissa. Visuaalisten symbolien käytössä ongelmia voi puolestaan aiheuttaa eri maiden ja jopa eri kanavien järjestelmien erilaisuus ja monimutkaisuus. Merkintöjen tulisi olla sekä tarkkoja että helposti ymmärrettäviä, minkä vuoksi raportissa suositetaan sanallisia kuvauksia.

Ohjelmien sisällöstä kertovat yhtenäiset tunnuksukset ovat käytössä Alankomaissa (ks. luku 4.2.2). Espanjassa ohjelmien luokitteluperusteet ja sisältöä kuvaavat tunnuksukset vaihtelevat kanavittain. Ikäluokkaa kuvailevia erivärisiä ja/tai -muotoisia tunnuksia käytetään Belgiassa, Espanjassa, Italiassa, Itävallassa, Portugalissa, Ranskassa ja Saksassa. Tunnuksen näkyminen ohjelman aikana määräytyy ikäluokituksen perusteella Belgiassa ja Ranskassa. Lehtien ym. ohjelmatedioissa näytettäviä tunnuksia käytetään Suomen lisäksi Italiassa ja Itävallassa.

4.2.2 Alankomaiden Kijkwijzer-järjestelmä

Kijkwijzer on yhtenäinen, audiovisuaalisen alan toimijoiden itsesääntelyyn perustuva luokittelujärjestelmä elokuville, videoille, televisio-ohjelmille ja tietokonepeleille. Järjestelmä otettiin käyttöön keväällä 2001 NICAMin (Netherlands Institute for the Classification of Audiovisual Media) aloitteesta.

Kijkwijzerissä on neljä ikäluokitusta: kaikille, alle 6-vuotiaille vain aikuisten seurassa, ei alle 12-vuotiaille ja ei alle 16-vuotiaille. Ikärajojen lisäksi tuotteisiin merkitään, mikä niiden sisällössä katsotaan lapsille soveltumattomaksi: väkivalta, seksi, kauhu, syrjintä, kiroilu, huumeiden tai alkoholin väärinkäyttö. Ikärajat ja sisältösymbolit ovat näkyvissä television ja elokuvateatterien ohjelmatiedoissa, mainoskampanjoissa, video-, DVD- ja CD-ROM-koteloissa sekä televisioruudulla tai valkokankaalla ennen ohjelman tai elokuvan alkua. Sisältösymboleista käytetään yleensä selkeyden vuoksi korkeintaan kolmea kerrallaan, mutta mahdolliset lisäsymbolit näkyvät Internetissä Kijkwijzer-tietokannassa.

Luokitukset annetaan ohjelman sisältöä koskevan kyselylomakkeen perusteella. Alan toimijat täyttävät yksityiskohdallisen lomakkeen Internetissä ja saavat automaattisesti tiedon sopivasta luokituksesta. Epäselvissä tapauksissa luokitussuositusta voidaan pyytää NICAMin asiantuntijoilta. Järjestelmän toimivuutta valvotaan esimerkiksi pistokeilla elokuvateattereihin ja videovuokraamoihin.

Luokitusten suunnittelussa hyödynnettiin lasten vanhempien keskuudessa tehtyä kyselytutkimusta. 11 prosenttia vanhemmista toivoi luokittelun perustuvan ikärajiin ja 83 prosenttia ohjelman sisältöön. Vanhempien suurimmat huolenaiheet olivat ohjelmien sisältämä väkivalta, rasismi ja pelottava materiaali (yli 80 %). Luokituksessa toivottiin otettavan huomioon myös ohjelmissa näytettävä vaarallinen käyttäytyminen (70 %) ja alastomuus (48 %). (Nikken 2000).

Vuosi Kijkwijzerin käyttöönoton jälkeen NICAM selvitti yleisön mielipiteitä järjestelmästä. Kijkwijzerin tunsivat 70 prosenttia 8–11-vuotiaista ja 93 prosenttia 12–15-vuotiaista. Yli neljännes lapsista kertoi kiinnittävänsä huomiota luokituksiin valitessaan elokuvaa, videota tai televisio-ohjelmaa. Jotkut lapset ilmoittivat esimerkiksi välttävänsä seksiä sisältäviä ohjelmia.

Lasten vanhemmista 86 prosenttia tunsivat järjestelmän ja 89 prosenttia piti sitä hyödyllisenä. 82 prosenttia vanhemmista piti hyvänä, että ikärajan lisäksi käytetään sisältösymboleja, ja 75 prosentin mielestä symbolit olivat selkeitä. 28 prosenttia vanhemmista ilmoitti hyödyntävänsä luokituksia säännöllisesti valvoessaan lastensa televisionkatse-
lua.

5 TUTKIMUS LASTEN TELEVISIONKATSELUN RAJOITTAMISESTA PERHEISSÄ

Viestintävirasto teetti Tutkimustoimisto I.R.O. Research Oy:llä haastattelututkimuksen alle 16-vuotiaiden lasten vanhempien keskuudessa keväällä 2003. Tutkimuksen otos muodostettiin niin, että se edustaa maamme kaikkia alle 16-vuotiaita lapsia kasvattavia perheitä. Tutkimukseen haastateltiin yhteensä 750 vanhempaa, joiden talouksissa asuu yhteensä 1 683 alle 16-vuotiasta lasta. Vanhempien haastattelut tehtiin tietokoneavusteisina puhelinhaastatteluinä.

Tutkimuksessa esitetyt kysymykset jakaantuivat kolmeen pääteemaan:

- lasten televisionkatselun rajoittaminen perheissä
- tv-yhtiöiden sopimien itsesääntelykeinojen tunnettuus, käyttäminen ja riittävyys
- televisio-ohjelmien haitallisuuden kokeminen

Vanhempien asennoitumista lasten televisionkatseluun ja yleensä kasvatuskysymyksiin käytettiin kriteereinä ryhmittelyanalyysissa, jonka perusteella vanhemmat jakautuvat kahteen asenteiltaan toisistaan poikkeavaan ja lähes yhtä suureen ryhmään: valvontaa suosivat (53 %) ja sallivasti asennoituvat (47 %). Nämä ryhmät eroavat rakenteellisesti toisistaan erityisesti koulutus- ja ammattitaustan osalta. Ensimmäisessä ryhmässä korostuvat vanhempien korkea koulutustaso ja toimihenkilöryhmään kuuluminen, kun jälkimmäisessä ryhmässä painottuvat perus-/ammattikoulutusta ja työntekijäasema.

5.1 Lasten televisionkatselun rajoittaminen perheissä

Alle 13-vuotiaat lapset saavat vain harvoin valita itse vapaasti katselemaisensa televisio-ohjelmat. Pääasiassa vanhemmat rajoittavat nuorimpien lasten televisionkatselua ohjelmien sisällön suhteen, mutta lähes yhtä usein myös katseluajan suhteen. Tätä vanhempien lasten televisionkatselun rajoittamisessa tapahtuu selkeä käänös: joka kolmas 13–15-vuotiaista saa vapaasti valita itse katsomansa ohjelmat. Tämänikäisillä tärkein rajoittava tekijä katselussa on katselu-aika ja hieman harvemmin ohjelmien sisältö.

Jos perheessä on yli 15-vuotiaita lapsia, lisääntyy 13–15-vuotiaiden vapaus valita itse katsottavat ohjelmat selvästi ja 10–12-vuotiaiden jonkin verran. Näissä perheissä ohjelmien sisällön mukaan tapahtuva kontrollointi vähenee, mutta katseluajan kontrollointi ei juurikaan. Myös perheen sosioekonomisella asemalla on vaikutusta lasten televisionkatselun rajoittamiseen. Korkeakoulutustaisilla ja suurituloisimmilla vanhemmilla on tapana kontrolloida lastensa televisionkatselua useammin kuin alemman koulutusasteen suorittaneilla ja pienituloisilla vanhemmilla. Myös perheen yleisillä televisionkatselutavoilla on vaikutusta: kun perheessä on tapana pitää televisiota periaatteessa koko ajan auki, lisääntyy 10 vuotta täyttäneiden lasten vapaus televisionkatseluun huomattavasti; vapaus lisääntyy myös 13–15-vuotiailla pojilla, jos he saavat katsoa televisiota paljon yksin tai eivät katso sitä yhdessä vanhempiensa kanssa lainkaan. Rajoitukset ohjelmasisältöjen suhteen lisääntyvät kuitenkin vanhimmassa ikäryhmässä sekä tyttöjen että poikien osalta, jos he katsovat televisiota paljon yhdessä sisarusten kanssa.

Parhaiten vanhemmat kokevat onnistuvansa lasten televisionkatselun rajoittamisessa kanavien ja ohjelmien sisältöjen suhteen. Sen sijaan katselu-aikojen suhteen koetaan onnistumisia hieman harvemmin. Onnistumista lasten televisionkatselun rajoittamisessa hankaloittaa, jos taloudessa on kolme tai useampia lapsia. Myös yli 15-vuotiaiden

kuuluminen samaan talouteen tekee vanhempien suorittaman kontrollin vaikeammaksi. Vanhempien sosioekonomisella asemalla on niin ikään merkitystä: työntekijäasemassa olevat, perus-/ammattikoulun käyneet ja pienituloisimmat kokevat muita vanhempia harvemmin onnistuneensa oikein hyvin lasten televisionkatselun rajoittamisessa. Tosin akateemisen koulutuksen saaneet vanhemmat kokevat keskimääräistä useammin onnistuneensa vain kohtalaisesti rajoittamisessa katseluajan tai kanavien suhteen. Edelleen rajoittamisyrittämissä onnistumista vähentävät television pitäminen jatkuvasti auki ja se, että lapsilla on omia televisioita ja se, että he katsovat paljon televisiota sekä erityisesti, jos katselu tapahtuu yksin.

5.2 Televisioyhtiöiden sopimien itsesäätelykeinojen tunnettuus, käyttäminen ja riittävyys

Ennen spontaania itsesäätelykeinojen (K-merkinnät ohjelmatiedoissa, haitallisia ohjelmia koskevat ennakkokuulutukset ja ohjelmien sijoittaminen klo 21.00 jälkeen eli ns. vedenjakaja) tunnettuuskysymystä haastattelijat kertoivat vanhemmille, että mm. televisioyhtiöt opastavat vanhempia televisio-ohjelmien valinnoissa niin, etteivät lapset joutuisi katsomaan heille soveltumattomia ohjelmia. Tämän jälkeen vanhemmilta kysyttiin, osaavatko he nimetä joitain tällaisia tiedottamiseen liittyviä keinoja.

Spontaanisti vanhemmat tuntevat televisioyhtiöiden käytössä olevat itsesäätelykeinot melko huonosti. Vanhemmista reilu neljännes ei osannut tässä vaiheessa nimetä yhtään näistä keinoista. Keskimääräistä harvemmin itsesäätelykeinoja pystyivät nimeämään vanhemmat, joilla on kaksi lasta, perus-/ammattikoulun käyneet sekä ne vanhemmat, jotka suhtautuvat lastensa televisionkatseluun sallivasti.

Lähes puolet vanhemmista osasi nimetä spontaanisti K-merkinnät ohjelmatiedoissa, noin joka neljäs ohjelmien sijoittamisen klo 21.00 jälkeen ja noin joka viides ohjelmia koskevat ennakkokuulutukset. Toimihenkilöt ja opistotasosen tai ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneet tunsivat muita paremmin K-merkinnät, toimihenkilöt myös ohjelmien ennakkokuulutukset ja kontrollointia suosivat vanhemmat klo 21.00 vedenjakajan.

Kun spontaanin tason jälkeen vanhemmilta kysyttiin jokaisesta itsesäätelykeinosta erikseen ne **nimeltä mainiten**, muuttuivat tunnettuusluvut huomattavasti: K-merkinnät tunsivat 95 %, ennakkokuulutukset 94 % ja klo 21.00 vedenjakajan 79 % vanhemmista. Taustaryhmittäiset erot eivät tältä osin olleet kovin suuria minkään itsesäätelykeino kohdalla. Jossain määrin paremmin tunnettiin K-merkinnät monilapsisissa ja paljon televisiota katsovien lasten perheissä. Ennakkokuulutusten autettu tunnettuus oli keskimääräistä korkeammalla opistotasosen tai ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneiden ja sellaisten vanhempien keskuudessa, joiden lapsilla ei ole omia televisioita huoneissaan. Vedenjakajan tunnettuus oli yleisempää sellaisissa perheissä, joissa vanhemmat suhtautuvat sallivasti lastensa televisionkatseluun ja joissa televisio on yleensä aina auki.

Itsesäätelykeinojen **seuraamisen säännöllisyys käytännössä**, vaikka ne tunnettaisiinkin, on hieman sattumanvaraista. Säännöllisimmin keinot tuntevien vanhempien keskuudessa seurataan klo 21.00 vedenjakajan käyttöä ja harvimmin ohjelmatietojen K-merkintöjä.

Kuitenkin silloin kun vanhemmat seuraavat näitä keinoja, he myös itse ottavat ne lähes säännönmukaisesti huomioon valvoessaan omien lastensa televisionkatselua. Hieman muita harvemmin otetaan huomioon K-merkityt ohjelmat. Kaikkien kolmen keino **aktiivinen käyttö omien lasten televisionkatselun ohjaamisessa** on yleisintä niissä perheissä, joissa lapset ovat alle 10-vuotiaita. Tosin näistäkin perheistä vähintään joka viides on sellainen, jossa

keinoja ei käytetä säännöllisesti. Kun lapset ovat 10–12-vuotiaita, vähenee keinojen säännöllinen käyttö ja muuttuu melko usein tai silloin tällöin tapahtuvaksi käytöksi. Selkein luopuminen keinojen käytöstä tapahtuu, kun lapset täyttävät 13 vuotta.

Vaikka käytännössä kaikkien näiden itsesääntelykeinojen tarkoitus on osoittaa vanhemmille, että kyseiset ohjelmat eivät sovellu alle 15-vuotiaille, noin kolmannes vanhemmista jättää niiden säännöllisen hyödyntämisen jo 13- ja 14-vuotiaiden lastensa osalta. Jos perheissä televisio on lähes koko ajan auki tai lapsilla on omia televisioita, vähenee itsesääntelykeinojen säännöllinen käyttö perheissä. Samaan suuntaan vaikuttaa selvästi myös se, jos lapsi katsoo televisiota paljon yksinään.

Kaikilta haastatelluilta vanhemmilta tiedusteltiin vielä, pitävätkö he nykyisiä keinoja **riittävinä toimenpiteinä** suojelemaan lapsia haitallisilta ohjelmilta vai pitäisikö niitä vahvistaa tai voisiko niitä keventää jollain tavalla. Riittävimpana keinona pidetään ennakkokuulutuksia (66 % kaikista vanhemmista) ja vähiten riittävänä klo 21.00 vedenjakajaa (52 %). Eniten vahvistamista toivotaan vedenjakajaan (46 %), sitten K-merkintöihin (41 %) ja vähiten ennakkokuulu-tuksiin (31 %). Itsesääntelykeinojen keventämistä toivovien osuus jäi enintään yhteen prosenttiin.

Tyytyväisimpiä nykyisten keinojen riittävyteen ovat lastensa mediakäyttöön sallivasti suhtautuvat vanhemmat, joilla kotona on tapana pitää televisiota koko ajan auki ja joiden lapset eivät katso lainkaan vanhempiansa kanssa televisiota. Myös työntekijä- ja peruskoulutaustalla on samansuuntainen vaikutus sekä sillä, että lapsilla on omia televisioita.

Eniten keinojen vahvistamista toivovat vanhemmat, jotka suosivat lastensa mediakäytössä valvontaa ja jotka pyrkivät itse jollain tavoin rajoittamaan lasten televisionkatsetta. Myös se seikka, että televisio avataan erikseen katselua varten, kuvaa keinojen vahvistamista toivovia vanhempia. Lisäksi K-merkintöjen vahvistamista toivovat erityisesti 7–9-vuotiaiden lasten vanhemmat ja opistotasaisen tai ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneet vanhemmat. Vedenjakajan käytön vahvistamista toivovat erityisesti ne vanhemmat, joilla on 10–15-vuotiaita lapsia ja vain poikalapsia.

K-merkkien käytön vahvistamista kannattavat toivovat useimmiten, että merkkien käyttöä lisättäisiin ja näkyvyyttä parannettaisiin. K-merkkejä toivottiin lisättäväksi nykyistä herkemmin ja myös ohjelmien alkuun, keskelle sekä ennakkomainoksiin. Jotkut totesivat myös, että nykyisin näytetään lapsille soveltumattomia ohjelmia ilman K-merkkejä. Merkit voisivat myös näkyä paremmin lehdissä, niissä voitaisiin käyttää erottuvampaa väriä tai kirjasintyyppiä tai ne voitaisiin kirjoittaa selkeämmin auki, esim. kielletty lapsilta.

Ennakkokuulutusten vahvistamista kannattavat toivovat enemmän selkeyttä ja ymmärrettävyyttä, perusteluja kielille sekä varoitusten lisäämistä useampiin ohjelmiin, ennakkomainoksiin ja muihinkin ohjelmiin kuin elokuviin.

Vedenjakajan vahvistamista kannattavat toivovat lähes yksimielisesti lapsille soveltumattomien ohjelmien siirtämistä myöhempään ajankohtaan. Useimmat eivät maininneet mitään tarkkaa kellonaikaa, mutta joka viides ehdotti ajankohdaksi klo 22.00 tai sitäkin myöhemmän ajankohdan. Myös ohjelmien sijoitteluun toivottiin tarkkuutta, sillä useat olivat sitä mieltä, että soveltumattomia ohjelmia tulee jo ennen nykyistäkin vedenjakajaa.

5.3 Televisio-ohjelmien haitallisuuden kokeminen

Puolet haastatelluista vanhemmista oli huomannut jonkin televisio-ohjelman katselusta olleen joskus haittaa omalle lapselleen. Haittojen huomaaminen on selkeästi yhteydessä vanhempien koulutustaustaan, sillä kaksi kolmesta akateemisesta vanhemmasta on huomannut haittoja, kun peruskoulutaustan omaavista vanhemmista vastaava osuus on kaksi viidestä. Vastaava asetelma näkyy myös vanhempien ammattitaustan mukaan tarkasteltuna, vaikei aivan yhtä jyrkästi: toimihenkilöt 56 % ja työntekijät 44 %.

Suurin osa lasten kokemista haitallisista vaikutuksista oli liittynyt uniin ja nukahtamiseen. Vanhemmista 30 % mainitsi painajaisunet, 21 % levottomuuden, 16 % nukahtamisvaikeudet, 10 % väkivaltaisen käytöksen ja 10 % pahan mielen.

Jo haastattelun alkuvaiheessa vanhempia oli pyydetty omin sanoin kertomaan, minkälaisia ohjelmia he pitävät haitallisina lapsilleen. Näistä omasanaisista vastauksista nousivat aivan päällimmäisiksi väkivaltaohjelmat ja -kuvaukset (80 %). Erikseen mainittiin vielä uutisten ja dokumenttien väkivalta sekä piirrettyjen elokuvien väkivalta (molemmat 7 %). Toiseksi yleisin sisältöryhmä olivat kuitenkin seksiohjelmat ja -kohtaukset (28 %). Muita mainintoja olivat aikuisille tarkoitettut ohjelmat (8 %), toiminta-, rikos yms. ohjelmat (6 %), ala-arvoista kielenkäyttöä sisältävät ohjelmat (6 %) ja saippuasarjat, esim. Salatut elämät (6 %).

Viestintävirasto järjesti kesällä 2003 keskustelutilaisuuden, jonka aluksi esiteltiin edellä kuvattu tutkimus lasten televisionkatselun rajoittamisesta perheissä. Tilaisuuteen oli kutsuttu lastensuojelun ja mediakasvatuksen kanssa teke- misissä olevia järjestöjä, viranomaisia ja tutkijoita.

Tutkimuksen tulosten esittelyn jälkeen Anu Mustonen Jyväskylän yliopistosta tulkitse tuloksia mediapsykologisesta näkökulmasta. Mustosen mukaan väkivallan esittämistavalla on merkitystä aggressioiden syntyyn. Vaikka luonto- ohjelmissa esiintyvät "luonnonjälmuudet" ahdistaisivatkin lasta, ne kuuluvat osaltaan ihmisen kasvuprosessiin. Sen sijaan ihannoivasti esitetty väkivalta, vaikka lievästikin esitettynä, on haitallista ja johtaa aggressiota hyväksyviin asenteisiin, raakana esitettynä jopa turtumiseen ja empatian hiipumiseen. Tutkimusten mukaan televisiossa esite- tään nykyisin noin kolme tuntia väkivaltaa päivässä ja noin 60–70 % tietokonepeleistä on väkivaltaisaa. Kohtuutto- muus ja jatkuva elämysten vyöry aiheuttavat tunneherkkyyden, myötätunnon ja empatiakyvyn vähenemistä ja aggressioiden lisääntymistä.

Vanhemmat ovat tärkeimpiä opettamaan lapsille mediakriittisyyttä, mutta he tarvitsevat tietoa kasvatustyönsä tuek- si. Tarvitaan lisää tiedottamista ja perusteltua tietoa ohjelmasisältöjen haitallisuudesta. Ohjelmien sisällön mu- kaan tehty luokittelu on parempi kuin ikäluokittelu. Ikäluokitukset toimivat helposti lapsille kiinnostuksen herättäji- nä, päinvastoin kuin on tarkoitus. Medioiden on huomioitava vanhempien toiveita, ja erityisesti vähäosaisten perhei- den mediakasvatuksessa tarvitaan enemmän eri tahojen yhteistyötä.

Lasten persoonallisuus ja ikä vaikuttavat siihen, mikä on heille riski. Ala-asteikäisillä (alle 10–12-v.) suurin riski me- diassa on seksi, koska heillä ei ole kykyä ymmärtää näitä asioita ja seurauksena voivat olla hyvin vakavat seksu- aalisen kehityksen pulmat. Myös kauhu, väkivalta ja rasismi ovat tässä iässä riskejä aiheuttavia sisältöjä. Yläas- teelle siirryttäessä (yli 10–12-v.) väkivallan näkeminen tulee kaikkein riskipitoisimmaksi. Erityisesti musiikki-idolien itsemurhat voivat toimia vaarallisina malleina. Isoksi kasvamisen paineita aiheuttaa median ylierotisaatio. Myös ää- ri-ideologiat, huumet ja rasismi aiheuttavat riskejä.

Mediakäytössä lasten osalta rajoitettavia asioita ovat käytön määrä, sisältö ja kanavat, valvominen sekä rahankäyt- tö (uudet mediat). Lasten nukkuminen on viimeisten kymmenen vuoden aikana vähentynyt keskimäärin yhdellä tunnilla. Keskilapsuus (ikävuodet 7–12-v.) on unohtettu paitsi iltapäivätoiminnan osalta, niin myös medioissa. Tä- män ikäisille tarkoitettuja sisältöjä, varsinkaan tytöille, ei ole tarjolla. Kyseessä on kuitenkin kriittinen ikäkausi esim. eettisten arvojen oppimisen kannalta.

Suosittelavia asioita lastensuojelussa televisiosta puhuttaessa ovat vedenjakajan myöhäistäminen ja tehokas tiedo- tus asiasta, mediasisällöistä ja -luokituksesta tiedottaminen, median itsesääntelyn tehostaminen, Yleisradion lasten- ohjelmien aseman vahvistaminen, julkinen kannustinjärjestelmä lasten kehitystä tukevien tuotteiden tekijöille sekä kansalaisjärjestöille suunnattu tuki. Suomesta mm. puuttuu kokonaan mediakuluttajien järjestö, jollaisia useimmissa muissa maissa toimii.

Kuulemistilaisuuden lopuksi käydyssä keskustelussa kiinnitettiin huomiota tutkimuksen tuloksista mm. siihen, miten vanhempien harjoittama valvonta vähenee 13–15-vuotiaiden kohdalla, sekä lasten omassa käytössä olevien televisioiden aiheuttamiin hankaluuksiin vanhempien suorittamassa valvonnassa. Valtion elokuvatarkastamon tekemien, vuosia 2000–2001 koskevien selvitysten mukaan televisiossa esitettiin noin 30–40 kappaletta K-18-

elokuvia vuodessa, kun elokuvateattereissa niitä esitetään vain muutamia vuodessa. Keskustelussa tuotiin esiin myös, että televisiossa usein näytetään raakaa väkivaltaa sisältäviä ohjelmia jo heti klo 21.00 jälkeen. Televisioon toivottiin lisää kasvatuksellisia ja lasten kehityksestä kertovia ohjelmia. Vanhemmille tulisi jakaa informaatiota televisioyhtiöiden käyttämistä itsesääntelykeinoista esim. mainosten muodossa. Klo 21.00 vedenjakajaa pidettiin liian aikaisena mm. lasten muuttuneen ajankäytön takia. Myös ohjelmien porrastusta toivottiin sekä painotettiin alan omaa vastuuta ja sitoutumista.

Kuten aihetta koskeissa aiemmissä tutkimuksissa on todettu, televisiolla on merkittävä rooli lasten ja nuorten elämässä. Kun lapsilla on entistä useammin televisioita omista huoneistaan, he menevät entistä myöhemmin nukkumaan ja kun suomalaislapsilla on vielä todettu olevan poikkeuksellisen paljon vapauksia ja vapaata aikaa koulun jälkeen, ovat vanhempien mahdollisuudet kontrolloida lastensa mediakäyttöä heikentyneet. Kasvattaakseen lapsiaan kriittisiä median käyttäjiä vanhemmat tarvitsevat alan toimijoiden tukea. Myös Viestintäviraston teettämä tutkimus kulkee linjassa edellä mainitun kanssa: vanhemmat eivät ole riittävän tietoisia televisiotoiminnan harjoittajien käytössä olevista itsesääntelykeinoista ja niiden merkityksistä. He toivovat lisää tietoa ohjelmien sisällöistä sekä itsesääntelykeinojen selkeämpää ja tarkempaa käyttöä. Erityisesti ns. vedenjakajaa haluttaisiin myöhentää klo 21.00:sta eteenpäin.

Sekä aiempien tutkimusten että Viestintäviraston teettämän tutkimuksen perusteella vanhemmat ovat erityisen huolissaan lisääntyneistä väkivaltakuvauksista televisiossa. Yhtenä television funktiona lasten televisionkatselussa on todettu olevan sen liittyminen sosiaaliseen toimintaan. Pienimmät lapset ottavat televisiosta näkemiään asioita leikkeihinsä ja isommat lapset, varsinkin pojat, kehuskelevat kaveripiirissä hurjilla televisiokokemuksillaan. Ongelmaksi lasten kannalta on väkivaltakuvauksen lisääntymisen ohella noussut myös faktan ja fiktion sekoittuminen televisio-ohjelmissa.

EU-tason mediasääntelyssä on korostettu sitä, ettei vastuuta lasten suojelemiseksi haitallisilta ohjelmilta tule siirtää kokonaan vanhemmille, vaan myös lähetystoiminnan harjoittajien tulee ottaa vastuuta lasten suojelemisesta ja pyrkiä helpottamaan vanhempien mahdollisuuksia valvoa lastensa televisionkatselua. EU on todennut myös, että audiovisuaalisen alan kehittyminen ja kilpailukyvyyn paraneminen edellyttää luottamuksellista ilmapiiriä, jossa lastensuojelulla on perustavaa laatua oleva merkitys. Kansainvälisissä tutkimuksissa on todettu, että vedenjakaja on nykyisin tehokkain tapa suojella lapsia heille soveltumattomilta ohjelmilta. Ennakkokuulutuksia ei pidetä niin tehokkaina, koska ne sijoittuvat liian lähelle haitallista aineistoa sisältävää ohjelmaa eivätkä näin ollen anna vanhemmille mahdollisuutta riittävän ajoissa varautua katselun rajoittamiseen. Ennakkokuulutuksia suositeltavampana keinona pidetään visuaalisia symboleja, jotka kertovat, minkälaisesta haitallisuudesta ohjelmassa on kysymys.

Viestintäviraston tutkimuksessa nousi esiin kaksi perheiden sisäistä rakenteellista tekijää, jotka näyttävät eniten vaikuttavan vanhempien toteuttamaan lasten televisionkatselun kontrollointiin. Ensimmäinen niistä on vanhempien oma koulutustausta ja ammattiasema, jonka merkitys näkyy selkeästi vanhempien yleisessä asennoitumisessa lasten mediakäyttöön ja muihin kasvatukseen liittyviin asioihin. Korkeasti koulutetut ja toimihenkilötehtävissä työskentelevät vanhemmat suhtautuvat lastensa mediakasvatukseen vakavammin kuin vähemmän koulutusta hankkineet ja työntekijäasemassa toimivat vanhemmat. Toinen merkittävä seikka on lasten televisionkatselun rajoittamisessa tapahtuva jyrkkä väheneminen, kun lapset tulevat yläasteikään. Yläasteikäisten lasten vapaus valita itse katsomansa ohjelmat lisääntyy selvästi tätä nuorempiin lapsiin verrattuna.

LÄHDELUETTELO

- Herkman, Juha 2001. Median monet funktiot lasten ja nuorten elämässä. Teoksessa Kangassalo, Marjatta & Suoranta, Juha (toim.) 2001. Lasten tietoyhteiskunta. Tampere: Tampere University Press.
- Kangassalo, Marjatta & Suoranta, Juha (toim.) 2001. Lasten tietoyhteiskunta. Tampere: Tampere University Press.
- Keller, Daphne & Verhulst, Stefaan G. 2000. Parental Control in a Converged Communications Environment. Self-Regulation, Technical Devices and Meta-Information. Final Report for The DVB Regulatory Group. University of Oxford.
- Kytömäki, Juha 1999. Täytyy katsoa, jos saa katsoa. Sosiaalipsykologisia näkökulmia varhaisnuorten televisiokokemuksiin. Helsinki: Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitos.
- Kytömäki, Juha 2001. Kertomuksia kertomuksista: fiktion merkityksestä varhaisnuorten kasvussa. Teoksessa Kangassalo, Marjatta & Suoranta, Juha (toim.) 2001. Lasten tietoyhteiskunta. Tampere: Tampere University Press.
- Lull, James 1990 [1980]. The Social Uses of Television. Teoksessa Inside Family Viewing: Ethnographic Research on Television's Audience, ed. James Lull. London: Routledge.
- Modinos, Tuija 2001. Tuttu ja turvallinen televisio. Teoksessa Luukka ym. 2001. Meidat nuorten arjessa. 13-19-vuotiaiden nuorten mediakäytöt vuosituhannen vaihteessa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Nikken, Peter 2000. NICAM - a Dutch Solution for Protecting Young Viewers from Unsuitable Media Content. News from ICCVOS, Vol. 4, No. 2/2000. Göteborg: The UNESCO International Clearinghouse on Children and Violence on the Screen.
- Oxford University 1999. Parental Control of Television Broadcasting.
- Roos, J. P. 1989. Suomalaisten televisio: arkielämää, uhkaa ja vapautumista. Teoksessa Heikkinen, Kalle (toim.) 1989. Elämää kuvavirrassa. Televisio suomalaisissa elämäntavoissa.
- Schorb, Bernd & Theunert, Helga 2002. Jugendmedienschutz im Fernsehen. Akzeptanz der Maßnahmen und praktischer Umgang seitens der Bevölkerung und der Abonnenten des digitalen Pay-TV. Teoksessa Voß, Thomas & Weigand, Verena (Red.) 2002. Jugendschutzbericht 2000/2001 der Landesmedienanstalten: Bestandsaufnahmen und Perspektiven. Schriftenreihe der Landesmedienanstalten, Band 25. Berlin: Vistas Verlag.
- Suess, Daniel, Suoninen, Annikka, Garitaonandia, Carmelo, Juaristi, Patxi, Koikkalainen, Riitta & Oleaga, Jose A. 1998. Media Use and the Relationships of Children and Teenagers with their Peer Groups. A Study of Finnish, Spanish and Swiss Cases. European Journal of Communication, Vol 13(4).
- Suoninen, Annikka 1993. Televisio lasten elämässä. Nykyläytöksen tutkimusyksikön julkaisu 37. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Suoranta, Juha 2001. Cyberkids: lapset mediakulttuurin toimijoina. Teoksessa Teoksessa Kangassalo, Marjatta & Suoranta, Juha (toim.) 2001. Lasten tietoyhteiskunta. Tampere: Tampere University Press.

Suoranta, Juha & Lehtimäki, Hanna & Hakulinen, Sampsa 2001. Lapset tietoyhteiskunnan toimijoina. Tietoyhteiskunnan tutkimuskeskuksen työraportteja 16/2001. Tampere: Tampereen yliopiston tietoyhteiskunnan tutkimuskeskus.

Tietoaika 4/2002. Tilastokeskus.

Towler, R. C. 2001. Viewers and Family Viewing Policy. A report of research undertaken for the Broadcasting Standards Commission, British Broadcasting Corporation and the Independent Television Commission.

TV-taloudet Suomessa 2002. Finnpanel Oy.

Werner, Anita 1996. Lapset ja televisio. Suomalaisen laitoksen toimittanut Annikka Suoninen. Helsinki: Gaudeamus.

PL 313
00181 Helsinki
Itämerenkatu 3 A
Helsinki
Puhelin (09) 69 661
Faksi (09) 6966 410

PB 313, FI-00181
Helsingfors, Finland
Östersjögatan 3 A
Helsingfors, Finland
Telefon +358 9 69 661
Fax +358 9 6966 410

P.O. Box 313, FI-00181
Helsinki, Finland
Itämerenkatu 3 A
Helsinki, Finland
Telephone +358 9 69 661
Fax +358 9 6966 410

www.ficora.fi